

Forarbeid til diplomoppgave
med utgangspunkt i Pilegrimsleden
Trygve E. Rosenvinge, høsten 2012

Del I

Utkast til program for diplomoppgave
med utgangspunkt i Pilegrimsleden
Trygve E. Rosenvinge, høsten 2012

Utkast til program for diplomoppgave med utgangspunkt i Pilegrimsleden

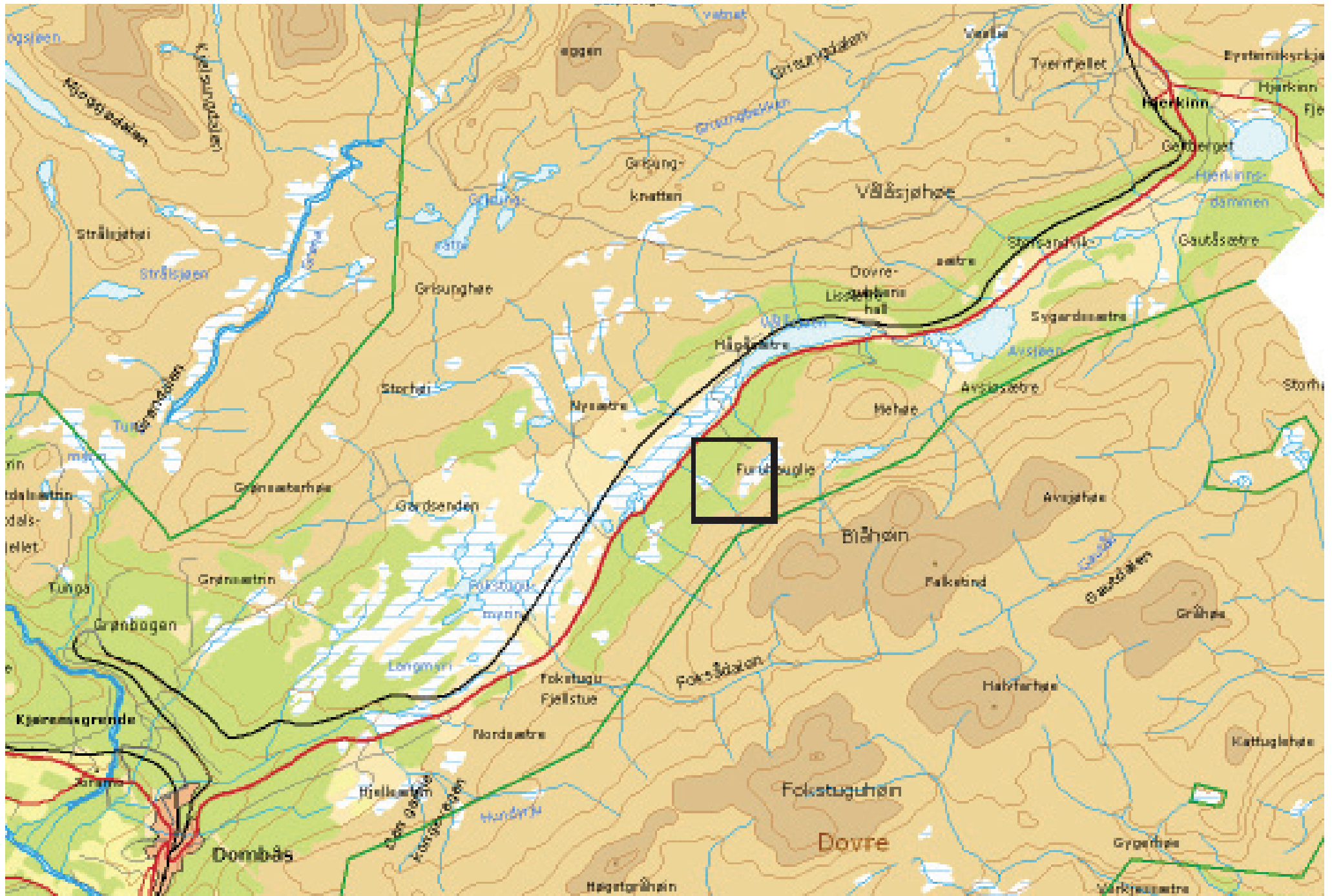
Trygve E. Rosenvinge, 2012

Mitt prosjekt er tenkt å ta utgangspunkt i den nylig gjenoppståtte interessen for pilegrimsferd til fots i Norge. I tilknytning til pilegrimsleden der denne passerer over Dovre, ønsker jeg å oppføre et kapell, gjerne sammen med andre bygninger, som kan tjene som et stoppested for dem som beveger seg nordøstover mot Hjerkinn.

Denne delen av leden ligger høyt oppe nedenfor fjell, i et øde, tørt landskap med sparsommelig vegetasjon og i ytterkant av Dovre nasjonalpark. Fra stien har man hele tiden utsikt mot den vide dalen nedenfor, der landskapet er vått og myrlendt og hvor E6 og Dovrebanen passerer nordover, og på den andre siden reiser veldige, snødekte fjell seg, innhyllet i skyer. Langt der nedenfra summer trafikken og togene, som en slags påminnelse om at denne ruten stadig er blant de viktigste landeveiene i Norge. For selv om Pilegrimsleden kan virke beskjeden, der den følger en smal opptrukket sti i et utemmet, forblåst landskap, er det dette som er den opprinnelige veien, som ledet mot Trondheim og Nidaros over land. Andre steder følger leden de samme strekningene som i dag dekkes av moderne veier, ofte E6, men leden mot Hjerkinn ligger høyt oppe i det uberørte landskapet. De menneskene før oss som brukte denne veien, måtte legge sine veier der landskapet passet best, for de hadde ikke mulighet til å anlegge veier slik vi kan i dag, og da er det forståelig at man foretrakk å legge leden langt oppe i de tørre

Fra Pilegrimsleden. Stien er med regelmessige mellomrom merket med heller som har fått pilegrimssymbolet til Den norske kirke påmalt med sjablong. Langs andre strekninger er leden merket med stolper og uthugde steiner.

faste fjellssidene, som vinden ofte frir for snø vinterstid, fremfor i myrene nede i dalen, der E6 i dag farer nordøstover i en nesten rett linje.

Til denne stien ønsker jeg å knytte et kapell. Dette er tenkt som en liten bygning, som kun vil være i stand til å huse en begrenset forsamling, og hvis innside heller skal virke som et rom for meditasjon og stillhet. Bygningens ytre kan derimot tenkes tilpasset slik at den tilrettelegger for større gudstjenester i den grad dette er hensiktsmessig. Kapellet kan stå alene, i sammenheng med tilrettelagte uterom eller inngå i et anlegg bestående av flere bygninger. Felles for dem er at de er tenkt oppført i tre og kanskje med innslag av skifer og granitt. Kapellet skal ligge så det er synlig fra leden, og helst på en slik måte at man vil kunne se det på mange hundre meters avstand. Som når leden er kommet til toppen av en bakke og man derfra kan se langt fremfor seg det landskapet man skal gå i gjennom, og kanskje der nede skal kapellet ligge og være synlig som et mål for den

Øverst, utsyn over dalen og Fokstummyra fra Leden, med fjellet Grønhøe (1417) i bakgrunnen. Fotografiet er tatt nær Furuhaugli, påsken 2009.

vandrende. Derfor ønsker jeg å anvende ubehandlet tre, som holder seg godt i dette klimaet og som med tiden falmer og blir skinnende hvitt. Kapellet må også ta hensyn til det store åpne landskapet og til utsikten, men tanken er at selv om fjellene skal være synlige idet man beveger seg ut av bygningen og kan inngå i de uterommene som binder seg til bygningen, skal rommet på innsiden klare noe annet og nærere, som forhåpentligvis vil oppleves så mye sterkere i kontrast til det store landskapet utenfor.

I dag er pilegrimsleden til Nidaros blitt et satsningsområde for Den norske kirke. Arbeidet med å tilrettelegge og dokumentere veien ble påbegynt i 1994 av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren, i samarbeid med Kirken og berørte grunneiere, kommuner og fylkeskommuner, og veien ble offisielt åpnet i 1997. Målet med arbeidet med pilegrimsleden har vært å legge til rette for kultur- og naturopplevelser og samtidig formidle pilegrimsferdens historiske og åndelige tradisjon. Ved å knytte mitt prosjekt opp mot interessen for pilegrimsleden får det en relevant begrunnelse og aktualitet, som jeg både kan begrunne prosjektet mitt med og basere det på, ved å legge meg opp mot den tradisjonen pilegrimsleden representerer, samtidig som at mitt prosjekt i teorien kunne inngått i den statlige satsningen på leden.

Øverst, rasteplassen "Rjupa" ved veien over Valdresflye i Jotunheimen.

Nederst, rasteplass ved Torvdalshalsen. Nasjonal Turistveg Lofoten. Bildene hentet fra Turistveg.no

Ved å utruste leden med bygninger og anlegg som det kapellet jeg selv foreslår, i tillegg til de kirkene som allerede ligger ved leden, vil det kanskje medvirke til at pilegrimsleden får fornyet oppmerksomhet og fremstår tydeligere også internasjonalt. Slik tilfellet er med Statens vegvesens Turistvegprosjekt, som i tilknytning til 18 nasjonale landeveier som er av interesse for turister, resulterte i infrastruktur som passet for turistnæringen og bilreisende turister. Her inviterte Vegvesenet til arkitektkonkurranser om utformingen av rasteplasser langs de aktuelle turistveiene, og mange av prosjektene har fått bred omtale i inn- og utland. Resultatet av Vegvesenets satsning på nyskapende arkitektur i storlagen norsk natur, har overveiende innfridd målet om å styrke norske veier som attraktive reisemål for naturbasert opplevelsesturisme.

Jeg mener at mitt foreslåtte prosjekt har et åpenbart motstykke i Vegvesenets mye større Turistvegprosjekt, for begge vil

Øverst, godstog på Dovrebanen sett fra Leden. Sensommeren 2009.

Under, St. Olav i skip. Veggmaleri ca. 1380, Højby kirke, Danmark.

legge opp til opplevelsesturisme og til tilrettelagte fasiliteter som ved siden av å være enkeltstående attraksjoner, byr på avveksling og økte opplevelser. Dessuten har man i Turistvegprosjektet bevisst lagt rasteplassene til steder som skal gi de største opplevelsene i det landskapet veien passerer i gjennom. På samme måte ønsker jeg også å legge mitt kapell med anlegg til et sted som poengterer og utstiller landskapet, og hvor naturopplevelsen inngår i den bygningen jeg ønsker å skape, som må ta vise det ytterste hensyn til omgivelsene og trekke dem inn i rommet, slik at rommet medvirker til å forsterke og variere den store opplevelsen.

Mitt ønske om å tegne et kapell utløper ikke så mye av personlige årsaker, som et ønske om å arbeide med rom, forløp, lys og landskap i en utstrekning jeg ikke føler at jeg har fått utløp for i mine tidligere oppgaver. En kirke har i likhet med bygninger som paviljonger og utstillingsbygninger behov for rom med en særlig utforming som medvirker til å formidle de ideene bygningen representerer. I en kirke er rommet en del av opplevelsen, hvor rommets utforming skal tilrettelegge for og forsterke den formidlingen som finner sted der.

Arkitekturens formål skal være å begeistre og bevege de menneskene som benytter seg av den. Det er en opplevelse som

Øverst, fra Leden med utsikt nordover. Snøhetta (2286) befinner seg i bakgrunnen men er ikke synlig på bildet. Under, Grønhøe. Begge bildene er tatt sensommeren 2009.

oppstår når bygningen blir til noe mer enn hva den materielt består av, hvor bygningen kommer til å romme opplevelser ved siden av rene funksjoner. God arkitektur skal gi positive opplevelser og glede dem som benytter seg av den. For i motsetning til de andre kunststartene kan ikke arkitekturen gjengi negative opplevelser, slik musikk og kunst ofte uttrykker angst og sorg, selv om arkitekturen også kan være i stand til å bevege dem som opplever den. Der hvor formene kommer sammen og danner sammenhenger som spiller på følelsene til de som befinner seg fremfor eller mellom dem, der oppstår arkitekturen. Det er på grunnlag av erfaringer som disse at jeg selv ønsker å tegne en bygning som vil la meg prøve ut virkemidler som mine tidligere prosjekter ikke har tillatt meg i samme utstrekning.

Det kan ikke herske noen tvil om at arkitekturens opprinnelige formål var oppførelsen av helligdommer, steder som hadde til hensikt å bevege dem som benyttet seg av dem, ved å tilrettelegge for, men også ved å formidle følelser. Mer enn tilfellet er med alminnelige bygninger skal kirken som en etterkommer av de opprinnelige helligdommene sørge for en atmosfære som innbyr til stillhet, til meditasjon, til en følelse av orden og harmoni. Tempelet må kunne sees på som opphavet til all arkitektur, hvor arkitekturen ble til for å tjene tempelet, og derfor opplever jeg at kapellprosjekt som så veldig spennende.

Sverre Fehns foreslåtte Olavskapell i Ny-Hellesund, Søgne. Kapellet var blant annet tenkt å belyse en i dag tilnærmevis glemte middelalderisk tradisjon for kapeller anlagt ved havner og ferdselsårer.

“Olavskapellet i Ny-Hellesund tilhører en lite kjent del av middelalderens religiøse liv, men er på ingen måte enestående. Lignende kultbygninger fantes antagelig langs hele kysten vår. (...)

Men det fantes også en folkelig offentlighet, en kultus med tilhørende kultsteder som vi bare får kjennskap til ad omveie. I katolsk middelalder fantes et ukjent antall kirkesteder av lavere rang. Tre typer kan skilles ut: Knutepunktkirker langs ferdselsveier til lands og til sjøs, arbeidsstedskirker, for eksempel i fiskevær eller i utmarksområder som bare ble utnyttet til visse årstider, og lokalkult-bygninger. Olavskapellet på Kapelløya har vært en slik knutepunktkirke langs den viktige handelsveien som hadde Ny-Hellesund som en av sine havner.

Felles for disse kultstedene er at de ikke ble regnet som regulære sognekirker, med prest, gravplass og gudstjeneste. Fra slutten av 1500-tallet og senere er det stort sett bare sognekirkene som er synlige for offentligheten. Det er typisk at uthavnskapellene på Sørlandskysten bare er kjent i lokal tradisjon eller gjennom hollandske seilingsbeskrivelser.”

Fra “Kystleia til Nidaros, Havnekapellene i middelalderen” av Frans-Arne Stylegar.

Pilegrimsleden er heller ikke vilkårlig valgt, for ved siden av at den som utgangspunkt har tydelige praktiske begrensninger og landskapet vil stille krav til prosjektets utforming, har den en åpenbar historisk bakgrunn som jeg mener vil gjøre mitt prosjekt relevant. Det vilkårlige i et prosjekt som det jeg foreslår ville være å prosjektere på et helt annet sted hvor bygningen ikke står i sammenheng med noe, for kun unntaksvis er det et behov for nye kirker i Norge. Selv om jeg nødig ønsker å fremstille mitt prosjekt som et produkt av min egen tro, mener jeg det er naturlig å ta utgangspunkt i den tradisjonen jeg selv befinner meg i, og som er med til å stille mitt prosjekt i en større kulturell kontekst.

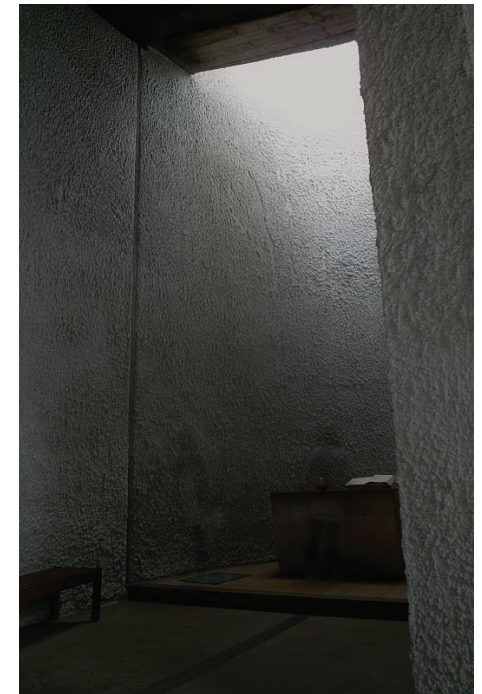
Derfor ønsker jeg å ta utgangspunkt i pilegrimsleden, for den gir meg den begrunnelsen jeg behøver for å påbegynne mitt prosjekt, samtidig som at den tillater meg å prosjektere i et av Norges mest storslagne landskaper, hvor kontrasten til den

Til venstre, Göbekli Tepe i Tyrkia nær dagens Syria, regnes som verdens eldste tempelruin, og er datert til 9500 f.Kr.

Til høyre, det romerske Dianatempelet i Nîmes, Frankrike. Kan opprinnelig ha vært et bibliotek men ble i 991 konvertert til kirke i et nonnekloster.

Nederst, fra et av de tre sidekapellene i pilegrimskirken Notre Dame du Haut, Ronchamp, av Le Corbusier, 1954. Le Corbusier utformet også dominikanerklosteret Sainte Marie de La Tourette i 1956-60.

veldige naturen utenfor til det indre i min bygning ikke kunne blitt større, og hvor bygningen må tilpasses landskapet med den aller største varsomhet. For da landskapet er så åpent, vil min bygning være spesielt synlig, og jeg ønsker ikke at den skal virke unaturlig eller overflødig, men nesten selvsagt på det stedet jeg finner for godt å oppføre den. Og her nærmer jeg meg igjen de gamle, som også var nødt til å finne passende steder for deres helligdommer, slik at deres templer og kirker ble liggende på steder hvor det virket naturlig at de skulle være.

Øverst, forlatt bygning fra Nysætre, på nordsiden av dalen og motsatt Pilegrimsleden. Kledningen er ikke blitt overflatebehandlet på noen måte.
Nederst, fra Leden. Begge bildene tatt på sensommeren 2009.

Del II

Undersøkelse i grunnlaget for et prosjekt på
Dovrefjell med tilknytning til Pilegrimsleden
Trygve E. Rosenvinge, høsten 2012

Undersøkelse i grunnlaget for et prosjekt på Dovrefjell med tilknytning til Pilegrimsleden

Trygve E. Rosenvinge, 2010

Den 26. februar beskrev Adresseavisen hvordan det norske pilegrimsfelleskapet St. Jakob var blitt tildelt en særlig pilegrimstav av deres søsterorganisasjon i Frankrike, en stav som skal transporteres fra Stiklestad til Santiago de Compostela via Trondheim, som første etappe i en stafett som skal føres gjennom 12 land. I denne sammenhengen kunne Adresseavisen opplyse om at denne første etappen som skulle gå fra Stiklestad og inn til Trondheim, var planlagt å foregå i bil, en privateid Toyota Corolla. Og dette vekket åpenbart oppsikt, for den allmenne oppfatningen gikk ut på at moderne pilegrimer ikke benytter seg av moderne transportmidler og til nød sykler, og det var også en sykkel pilegrimsfelleskapet til sist endte med å bruke. I skrivende stund skal vandrestaven, som etter bildene å dømme er på lengde med en spaserstokk og i hvitt ubehandlet tre, ha nådd Schleswig-Holstein, men jeg er ikke bekjent med hvordan staven har krysset Skagerrak, selv om det virker urealistisk at den er kommet til Hirtshals med seil eller årer.

Der middelalderens pilegrimer rimeligvis var mest interesserte i reisen bestemmelsessted, er moderne pilegrimer mer opptatte av reisen og opp-

Fra Dovre, sommeren 2009.
Utsyn mot Dovrefjell fra leden.

levelsene underveis, og det er gjerne en selvfølge at reisen skal være fysisk strevsom og krevende. Midalderens kristne pilegrimer har nok selv foretrukket å reise med hest, eller vogn der veiene tillot det og skip der dette var mulig eller en nødvendighet, selv om de fleste nok har reist til fots. Og hadde fordums pilegrimer i likhet med pilegrimsfellesskapet St. Jakob, hatt tilgang på motorisert transport, må man formode at mange av dem også hadde foretrukket å kjøre Toyota fremfor å gå.

For selv om pilegrimene må ha hatt en sterk følelse for landskapet de befant seg i og beveget seg i gjennom, har nok ferden og opplevelsene knyttet til reisen en mye større åndelig dimensjon for dagens pilegrimer, som kanskje håper på å gjøre seg andre opplevelser enn dem man ville forvente på en mer alminnelig fjelltur. For når moderne pilegrimer i dag begir seg ut på pilegrimsvandring i Norge, kan dette overfladisk likne turene til Turistforeningen, og det er vel også med denne som forutsetning at pilegrimsferd lot seg gjenopplive i Norge på 90-tallet. Det kan nesten virke som en selvfølge at dagens pilegrimer kan ha en bakgrunn i Turistforeningen, for pilegrimsferd må ha en særlig interesse for foreningens medlemmer.

Men for mange moderne pilegrimer foregår reisen også i et åndelig landskap, hvor reisens fysiske destinasjon er av mindre betydning. For en befolkning der søndagsturer stadig er alminnelige og hvor mange gjør seg åndelige erfaringer, og opplever at de kommer nærmere det guddommelige når de oppsøker naturen og stillheten, er det ikke så underlig at

Denne steinen som markerer avstandene til Nidaros, Roma og Santiago de Compostela, ble nylig stilt opp nær byen Veenendaal i Nederland av det nederlandske pilegrimsfellesskapet.

man hos oss skal tillegge en pilegrimsferd til fots en særlig egenverdi. Og slik vil kanskje pilegrimsferden komme til å fortone seg som en slags åndelig dansesreise for noen, der opplevelsene underveis underbygger og forbereder en på å nå reisens endelige mål. For om reisen er lang og strevsom skal den lede

pilegrimen til et åndelig, hellig sted og dermed til et møte med det guddommelige.

Men dette er også en reise i historien, hvor det historiske landskapet leden passerer i gjennom og hvor stedene og landemerkene tillegges en særlig betydning. Opplevelsen av reisen er nært knyttet til et ønske om selv å erfare de anstrengelsene som middelalderens pilegrimer utsatte seg for av ren nødvendighet. I *"Pilegrimsguiden, Hamar - Nidaros"* utgitt av Verbum Forlag i 2005, fremstår lengselen til fortiden som høyst reell:

"Men sporene etter middelalderens pilegrimsvandring er likevel få, ganske enkelt fordi denne tradisjonen døde ut etter at reformasjonen ble innført mot slutten av 1530-årene, og store deler av en gammel kollektiv åndsarv døde ut, gikk i glemsel. (...) Den fornyede interessen for pilegrimsvandring er fremdeles i en fase preget av "åndelig arkeologi", vi søker ennå sporene etter det som var. Samtidig prøver vi å etablere en forståelsehorisont for den moderne pilegrimsvandring."

Dermed kommer dagens pilegrimer til å bevege seg like mye i et historisk landskap, som i det åndelige, hvor forhistorien har en sentral posisjon. Hvor det for mange er opplevelsen av historien og behovet for å gjenoppleve den som er den motiverende faktor og hvor reisen vil være tuftet på et ønske om å følge sine forgjengere for dermed selv se hva disse så, oppleve det som var dem til del og føle som de følte. Derfor følger den gjenskapte leden trofast gamle veifar, og

Til venstre relikvieskrinet som tilhørte den nedrevne Thomaskirken på Filefjell i Valdres, som ble foræret Bergen Museum i 1828. Det er av forgyldt kobber med medaljonger som forestiller symbolske scener monterert på eiketre, og trolig produsert i Bergen i tidsrommet 1230-50.

Til høyre den ganske nye kopien av det samme, som nå står i Thomaskirken fra 1971.

Den originale Thomaskirken var et regionalt pilegrimsmål inntil den ble revet i 1808.

selv der man ikke med sikkerhet har vært i stand til å finne den opprinnelige ferdselsveien, vil man stadig bevege seg i gamle kulturlandskap, der gårdsnavn vitner om lang forhistorie og hvor man passerer førkristne gravminner og middelalderske kirker.

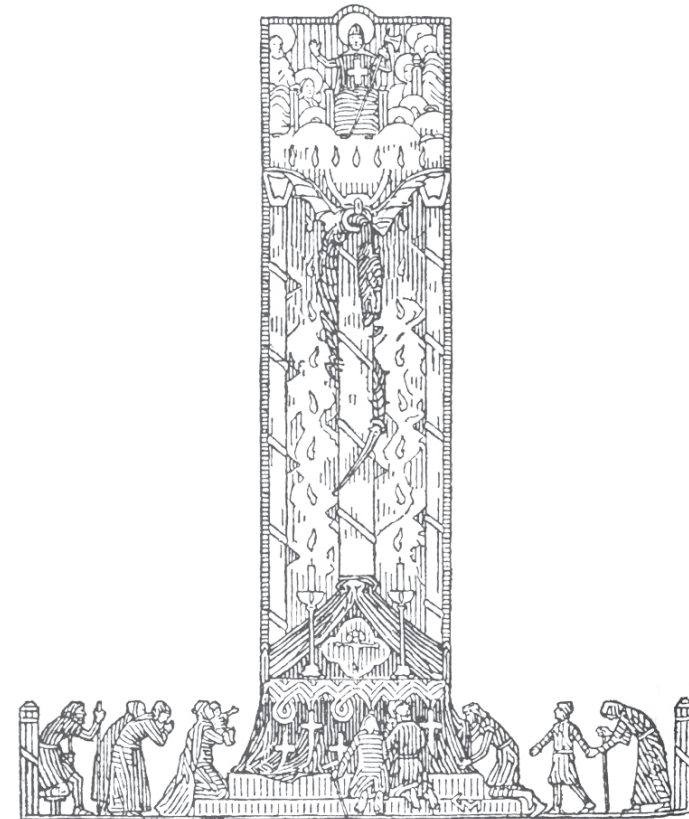
Og noen ganger vil stedene man besøker være knyttet til sagn og kulturminner med opphav i Olavstradisjonen, som de mange Olavskildene, hellige

kilder som i følge sagnene skal ha oppstått da Olav den Hellige var på gjennomreise. I 1843 skriver Andreas Faye, sogneprest til Holt og folkeminnesamler i sin bok *"Norske Folke-Sagn"*, dette i innledningen til et kapittel om St. Olav:

"Rundt om i Landet findes Spor af St. Olavs Færd og Underkraft. Kilder fremvældede, hvor han tørstede, og fik helbredende Kraft, naar han drak; Klipper revnede paa hans Bud, og Sunde dannedes paa hans Vink; Kirker reistes og Troldene fandt i St. Olaf en ligesaa farlig Fiende."

Det er dette mytologiske landskapet dagens vandrer beveger seg i, og som jeg har ønsket å undersøke, for jeg ville ikke føle meg tilstrekkelig forberedt på å påbegynne mitt prosjekt om jeg ikke besatt de nødvendige forkunnskapene. Dette forarbeidet har ført meg til historiske reiseberetninger og til undersøkelser om hvorvidt min foreslåtte bygning er tilstrekkelig berettiget, og likeledes om ikke mitt pilegrimskapell kan passe med en formodet middelaldersk tradisjon.

Hensikten med min bygning er jo at den skal medvirke til at historien igjen blir levende og nærværende og at stedet får tilbake noe av sin mystikk og åndelige dimensjon. Og det er med dette som bakgrunn at jeg har funnet meg et sted på høyfjellet, på Dovre som i seg selv er innsvøpt i mytologi, hvor de fysiske omgivelsene vanskelig kan bli større og mennesket mindre. For om omgivelsene byr på åpenbare utfordringer, er det her på Norges tak, at man vil

St. Olavs helligdom slik Gerhard Munthe forestilte seg den, utført til den illustrerte utgaven av Snorres *"Norges kongesagaer"*, første gang utgitt i 1899.

oppleve at man kommer nærmest sine forgjengere. Selv når stillheten blir brutt av den fjerne støyen fra Dovrebanen eller fra flyene som noen ganger passerer over himmelen, er landskapet og vegetasjonen den samme og veien er trolig den opprinnelige.

Veien som ligger høyt hevet over dalen og my-

rene, på sørsiden av den vide dalen som skiller fjellene, som fjernt mot nord omgir Snøhetta og mot sør fjellene som inngår i Dovre nasjonalpark, på heier som mange steder vider seg ut og blir som plataer, innen landskapet går bratt opp og blir til fjellet Blåhøin. Her er det sol og snøen forsvinner tidlig, og underlaget er tørt og fast. Den moderne asfalterte veien ligger dypt nede i dalen, på en strekning der det var umulig å anlegge en vei i middelalderen, for underlaget er altfor myrlendt og forutsetter store mengder med fyllmasse.

I *"Reise gjennom Gudbrandsdalen 1775"* beskriver Gerhard Schønning en reise foretatt den 29. juli samme år langs den veien som i dag er utlagt som pilegrimsleden. Schønning's interesser favner vidt, for han gir utførlige beskrivelser av de mange fornminnene han kommer over, som de mange gamle dyregravene, sporene etter hus og etter jordbruk og de stadig synlige grunnmurene etter kirken på Hjerkin, ved siden av rent geografiske observasjoner. Hans beskrivelse av veien over Dovre er stadig relevant for oss, for veien har ikke endret seg fra da han var der og slik kan hans beskrivelse godt komme til å stå som en bekreftelse på veiens alder og uforanderlighet.

"Det meeste af Veien, mellem Hierken og Fokstuen, som regnes for at være 2¼ Mil, er slet og jævn, men for det meeste, meget steenet, da den ligger jævnsides med, eller tildeels over en stor Hob runde, aflange, paa tverts, paa langs, men mest mellem Øst og Vest sig strækkende Høie og Rygge, bestaaende af en stor Mængde sammenkastede store og mindre Steene, hvilke de ogsaa uden Tvil, maae

Furuhaugli er et utmerket overnattingssted og består av flere enkeltstående hytter på et eller to soverom, i tillegg til en campingplass og ligger ganske tett på pilegrimsleden hvor bildet er tatt.

I forgrunnen til høyre sees en av to ryggene jeg har beskrevet, og stablene med steiner er såvidt synlige i bildet

have deres Oprindelse. De ligge, paa sine Steder, i Rader oven for og efter hinanden, og endeel af dem især forekomme mig, som store Kjæmpe-Haue, men deres Mængde og Beliggenhed samt Dannelse viiste mig, at de didhen ei kunne henføres, aller helst da jeg, paa fleere Steder har seet Sten-Dynger, af samme Beskaffenhed, sær ved Elve og Vande. Ved Vand og dets kraftige Udbrud eller Fald, maa de være dannede: men hvorfra Vandet, paa det høieste næsten af Dovre-Fiæld, kan have faaet den Force og den Fart, at det kunde sammendynge saadanne Steen-Rygge, det bliver vel vanskelig at afgjøre."

Kart utført i anledning kong Christian 6.s norske reise i 1733.

Jeg har ved tre tidligere anledninger besøkt Dovre og gått deler av strekningen mellom Tofte og Hjerkinn. Jeg har funnet at det best egnede stedet for mitt prosjekt befinner seg midtveis mellom de to, i nærheten av Furuhaugli der det også er et overnattingssted, slik at stedet allerede oppfyller behovet for overnatting i forbindelse med mitt kapell om dette skulle være en nødvendighet. Stedet er en av flere rygger, hvorfra utsikten mot fjellene mot nord er uovertruffen, samtidig som at høyden som ligger på nedsiden av leden, vil gjøre bygningen synlig for vandrere på en avstand av mange hundre meter, og vandrerne vil dermed kunne gå mot den.

For landskapet er kupert og min bygning ville fort komme til å forsvinne mellom haugene om jeg ikke med vilje gjorde den synlig. Synligheten vil medvirke til å utstille kapellet, slik det alltid har vært formålet ved kirkebygg i landskap, og det gir vandrerne noe konkret å gå imot, slik at det kan være målet for denne første etappen mot Hjerkinn.

Stedet jeg har sett meg ut besitter kanskje allerede en slags hellighet. Det er en av to rygger, som svaberg i et landskap av lyng og mose men av hardpakkede stein og grus, og på begge har folk stablet steiner i varder, og det er alltid flere små varder på begge steder. Da jeg besøkte stedene antok jeg at disse vardene var bygget av stein andre mennesker hadde tatt med seg, båret i ryggsekk eller i hånden fordi de opplevde at turen til fots ikke var prøvende nok. Og dette er vel også tilfellet i dag, folk bærer nok på steinene for mosjonens skyld, som en ren fysisk utfordring eller fordi de føler at det er

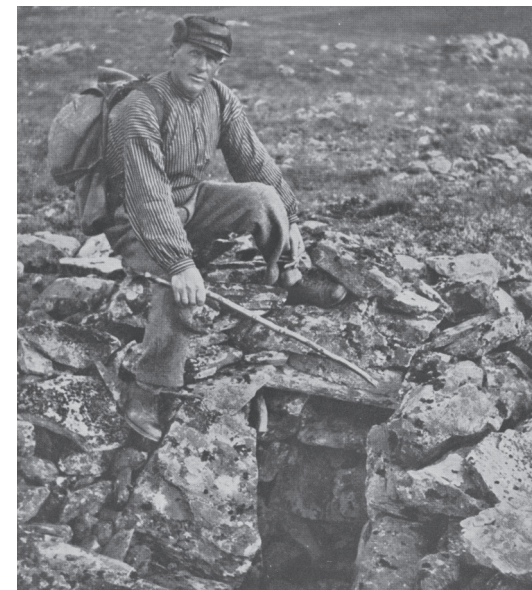
Høydedraget slik det fortonet seg sommeren 2008. De forskjellige og ganske lave vardene fremgår av bildet. I likhet med stien er vardene blant ytterst få menneskeskapte elementer i landskapet, men i motsetning til stien tjener de ikke noe funksjonelt formål.

Samtidig er vardene så og si umulige å datere, og skulle det vise seg at de nåværende er ganske nye, gir det ingen forklaring på hvorfor det utgangspunktet er varder her.

med til å gi turen et konkret, direkte formål. Men samtidig, kanskje helt uten å vite det selv, kan disse turgåerne være med til å holde en gammel skikk i hevd, for flere steder i landet vil man finne såkalte varp eller kastegraver i tilknytning til gamle veier, og følger man den gamle kongeveien fra Dovre kirke mot Hjerkinn opp Gautstigen, vil man på det øverste punktet komme til Allmannsrøysa, en menneskeskapt steinrøys som man ikke kjenner opphavet til, utover at tradisjonen beretter at folk har etterlatt seg stein der for å få hell på sin videre reise.

Kastemerker oppstod i tilknytning til veier, på steder der det var en tradisjon for at reisende kunne etterlate seg stein. I blant kan pinner erstatte steinene og kastegraven vil da ligne en haug med kjemper og greiner i en varierende grad av forråtnelse, men ofte og alltid på fjellet består merket av stein, medbrakt eller kastet der av reisende. I nesten alle tilfeller vil tradisjonen hevde at reisende kan oppnå hell på sin videre ferd ved å legge til steiner til merket, eller det samme offeret vil verne den reisende mot uhell eller uforutsette naturfenomener. På de stedene der steinen må kastes, er merket ofte en stor, flat eller høy kampestein eller en hylle og da skal steinen helst bli liggende stille der den lander, for hvis den faller ned er dette er dårlig omen. Andre steder kan merket være en varde.

Det er ikke uten videre mulig å gi noen kategorisk forklaring på hvorfor merkene oppstod, men til mange av merkene er det knyttet historier og sagn. Hva Allmannsrøysa angår, skal denne ha oppstått på et sted der det tidligere stod et kors og slike

En reinsgrav ved Kvikne-Gråhø, en av de mange restene av gamle dagers fangstinnretninger. Slike graver ble dekket med kvister og lyng, og når dyret falt ned i hjelbein var det lett å slå i hjel.

Schøning la merke til flere av disse da han besøkte Gudbrandsdalen i 1775, men da var de ikke lenger i bruk. Dyregravene kan også stamme fra et eldre fangstfolk, landets opprinnelige urinnvånere som våre germaniske forfedre gradvis fordrev.

kors i stein eller tre var utbredte og alminnelige i middelalderens Norge men få er i dag bevart. Flere steder har navn som tilsier at det har stått et kors der og trolig har korset stått i nærheten av en ferdselsvei. Når korsene så i ettertid har forsvunnet fra landskapet, er nok dette et resultat av manglende vedlikehold og en fallende interesse i tiden etter reformasjonen, men kors av stein er heller ikke særlig

holdbare, for vær, klima og belastningen fra korsets armer vil ofte medvirke til at disse til slutt faller av og gjør korset ugjenkjennelig. Det er ikke dermed sagt at alle kastemerker har et opphav som middelalderske landeveiskors, og korsene vil heller ikke gi noen tilfredsstillende forklaringer.

Det er ikke i seg selv mer logisk å stille opp et kors som det er å bygge en varde, og skikken for varder og varp kan like godt være førkristen, men i en del tilfeller vil merket være knyttet opp mot et sagn som forklarer at det markerer et sted for en hendelse, som ofte vil være knyttet til et dødsfall. For på stedet kan mennesker tidligere være omkommet i ulykker eller blitt myrdet, og avhengig av omstendighetene som forårsaket dødsfallet, vil stedet som sådan bli oppfattet som godt eller uheldig.

Dødsfall har det utvilsomt vært blant dem som reiste over Dovre. Man regner med at det i tilknytning til kapellet ved Hjerkinna har vært en særlig kirkegård for dem som ikke klarte ferden, men som døde av utmattelse, sykdom eller kulde, selv om et slikt gravsted ikke har latt seg påvise arkeologisk. Dessuten led mange av middelalderens pilegrimer av sykdommer som de søkte til Nidaros for å få helbredet og disse pilegrimene må nødvendigvis ha vært spesielt sårbare, og kanskje er det disse døde som merkene er oppført over, for det er nærliggende å forestille seg at noen av disse uheldige reisende kan ha fått merker reist for å markere stedet der de falt og deretter ble funnet av andre.

I mange katolske land holdes slike skikker stadig i hevd, der man ofte stiller opp kors eller små

Allmannsrøysa som ligger ved leden.

altere på steder der reisende har forulykket, og det virker ikke usannsynlig at det samme også kan ha vært tilfelle hos oss.

Men når merkene fremstår som varder kan likevel opphavet og formålet være et helt annet. I sin *"Beskrivelse av de Nordiske Folkene"* av Olaus Magnus utgitt i Roma 1555, beskriver han en reise han selv foretok til Trondheim fra Sverige på begynnelsen av 1500-tallet. Fjellene omtaler han som Dovrefjell, for navnet later til å ha favnet mye videre den gang enn tilfellet er i dag og kom til å beskrive det samlede norske fjellmassivet. Her beskriver han en reise mellom høye snødekte fjell, og i et senere kapittel hvorledes det på Dovre er fjellstuer hvor reisende har anledning til å søke ly og skjul. Hans reiseskildring kan godt være den eldste av sitt slag som skil-

drer naturen og landskapet, men like påfallende ved hans beretning er beskrivelsen av store statuer han hevder å ha sett oppe i fjellsidene.

Fra Bok 2. "Kapittel 15. Om statuer langs veiene over snødekte fjell":

"Disse fjellene som skiller Sverige fra Norge er alminneligvis kjent under et annet navn, Dovrefjell eller som dere vil foretrekke det, "Doffrinae alpes". De er så høye og massive at for menn som foretar den mange dager lange reisen vestover eller østover, vil de forekomme på grunn av deres usmeltelige snø, å være evig hvite som om skinnende skyer var blitt stofflige høyt oppe på himmelen. Derfor må reisende ofte innfinne seg med at deres ruter blir sperret av plutselige snøskred, og iblant må de kjempe seg fri med anstrengelser som ikke er mindre besværlige enn om de var blitt grepet av islagt vann.

Oldgamle konger, som en gang var meget gudfryktige i Norge, fikk derfor med forsyn og storsinnethet uthugd høye statuer av grunnfjellet der de kunne reise seg opp mot fjelltoppene, forsvarlig avstivet med bly eller jern så de ikke skulle velte under vindkastene. Det er også noen som tror at disse steinstatuene en gang var kjemper, som fordi de hånet tilhengerne av den katolske tro ble gjort om til slike statuer ved bønnene fremsagt av St. Olav, konge, martyr og skytshelgen, slik at de for alltid kunne tjene som landemerker til beskyttelse av reisende i disse snøsvøpte fjellene. Det er både utbredt og antatt at disse statuene en gang var demoner og som ble tvunget tilbake til den formen de hadde iført seg

Illustrasjon utført av Olaus Magnus som ledsager "Kapittel 15. Om statuer langs veiene over snødekte fjell", og som tilsynelatende forestiller en fjellovergang med statuene han beskriver i bakgrunnen.

da de spottet menneskene som lot seg konvertere til troen på Kristus, dette ble til ved den samme St. Olavs bønner så de ikke skulle forhindre hans forkynnelse. Hvorom alt er, er det imidlertid ingen fabel at snøen er av stor dybde på denne endeløse ferden blant tindene på de høyeste fjell, de harde klippene og de fryktelige, skarpe knausene. Så må vi også trofast tro at i mangel på hjelp fra medmennesker, har den omsorgsfulle Gud, som hentet Jonas opp av havet og skånet ynglingene for ilden, har gitt sin tillatelse for at merker kan settes opp for å vokte over menneskers liv, og til deres beskyttelse fra å bli kvalt og forgå i en slik ulykke har Han befalt at deres varetekt skulle gjøres sikrere ved disse og tilsvarende hjelpemidler."

Mange vil med rette reise tvil om hvorvidt Olaus Magnus overhodet har reist i Norge eller om det på begynnelsen av 1500-tallet stod statuer oppe i fjellsidene. Reisen til Nidaros skal han ha foretatt som ung og det er først omtrent 40 år senere at han beskriver den. Av hans skildring av havneinnløpet til Stockholm fremgår det at man der anvendte sjømerker for å markere trygge havner, og disse fremstod som menneskelignende figurer utstyrt med hode og armer. Armene må man formode viste til der det var dypt vann, liksom våre dagers sjømerker også kan ha armer som angir retninger. Olaus Magnus har trolig sett varder av stein og kanskje bautaer og i tiden som fulgte kan han ha kommet til å forveksle dem med Stockholms havnemerker. Det er imidlertid forklaringen han gir dem som er særlig interessant, for han antyder en bakgrunn som ligner den man gjerne tillegger varpene og kastemerkene.

For det er som om han antyder at statuene han beskriver er til beskyttelse, som om de har til hensikt å holde naturen tilbake. Dette ligner historiene som noen ganger er knyttet til avsidesliggende kirker og hvordan disse har medvirket til å holde troll og underjordiske borte, og dermed peker et annet opphav seg ut, hvor vardene kan ha blitt bygget for å temme naturen og gjøre den trygg for mennesker.

Øverst fra Dovre påsken 2008. I forgrunnen sees et av pilegrimsleden mange merker som over Dovre er utført som heller påmalt ledens logo, ikke ulike merkene til Turistforeningen. Fjellene i bakgrunnen omgir Snøhetta.

Under; Olaus Magnus' fremstilling av kløvtransport med truger i snø over fjellet.

Om den nedrevne kirken på Filefjell, skrev Andreas Faye i 1843:

"I Smeddalen paa Fillefjeld, hvor der før har været drevet et Jernverk, havde Dverge i gamle Dage deres Smeddeverksted, og selv forarbejdede de alt Jern, de brugt i deres Smidier. Men da Kirkesangen fra Thomaskirken, der stod i den østlige Ende av Dallen, tonede i Dvergenes Øren, droge de længere op i Fjeldene og lode Verktøi og deres øvrige Sager tilbage. Syne Folk kunne endnu see store Rujernstænger, svære Ambolte og Tænger staae under Bjergvæggen; men det er forgjeves at prøve paa at flytte dem. Efter at Kirken nu er nedreven, vil man vide, at Dvergene atter pusle på gamle Tomter."

For middelalderens skandinaver var naturen stor og overveldende og meget farlig. Man skilte mellom innmark og utmark, hvor innmarken betegnet den delen av landskapet som var bebodd og i bruk til hus, jordbruk og kirker. Det resterende landskapet utgjorde utmarken. I utmarken ble mennesket overlatt til en lunefull og fiendtlig natur, hvor man kunne komme ut for ulykker, eller møtte rovdyr eller underjordiske.

Olaus Magnus beskriver også hvorledes man på reise ofte medbrakte våpen; til forsvar mot ransmenn tok man med et sverd, til forsvar mot ulver og bjørner hadde man en armbrøst (som for øvrig later til å ha vært det foretrukne jaktvåpenet sent i middelalderen) og endelig en øks til å fjerne falne trær som måtte sperre veien. Det fremgår ikke hvorfor man ikke kunne bruke øks eller armbrøst for å verne

Utsnitt av Olaus Magnus' "Carta marina" trykket i Venezia i 1539, er et av de tidligste til å gjengi Norden, men Norge er dessverre svært unøyaktig gjengitt, de mange korrekte stedsnavnene er med til å gjøre dette tydelig med deres ofte lemfeldige plasseringer.

Kartet utmerker seg imidlertid med de mange illustrasjonene av folkeliv, fauna, industrier, skip, konger og historiske hendelser og kanskje mest av alt av de mange fantastiske og forferdelige skapningene som opptar Nordsjøen.

Av særlig interesse er rekken med tre figurer som står på toppen av fjellkjeden som omgir "Frosten" og "Ardal" og hvordan disse er betegnet som "Troll". De samme figurene kan ligne dem Olaus Magnus beskriver i sitt kapittel om Dovre.

seg mot voldsmenn. Dessuten anvendte man gjerne en lang vandrestav når man gikk over fjellet, for den skulle være til hjelp dersom man ble tatt av et snøskred, for staven ville da medvirke til at man ble lettere å finne.

Menneskene har til alle tider funnet seg selv omgitt av fenomener og størrelser de har vært ute av stand til å begripe, og som i omfang har overveldet og ofte forferdet dem. Middelalderens mennesker later til å ha fryktet naturen, som de tilsynelatende opplevde som uberegnelig og lunefull, og hvor ulykkene de møtte ble tillagt menneskelignende eller bevisste årsaker. For disse menneskene var de underjordiske reelle, og Olaus Magnus beskriver en utbredt tro på dem blant svenske gruvearbeidere og likeledes utførlig om monstre i dypene utenfor norskekysten, men i dag vil de fleste oppleve en slik overtro som søkt og irrasjonell for vi kjenner årsakene til mange av de fenomenene som overveldet de som levde før oss. Slik har vi også kommet til å bli mindre religiøse og tradisjonsbundne, for mange vil oppleve at religionen deler sitt opphav med naturvettene, hvor den har oppstått for å fylle et forklaringsbehov mennesket kanskje alltid har båret på. For det er i det samme store landskapet at mennesket har latt seg forferde og hvor religionen kanskje har sitt opphav og hvor den blir til en nødvendighet.

Slik kommer de samme vardene og merkene til å representere de samme opprinnelige behovene som kapellet i mitt prosjekt vil forsøke å tilfredsstille, og hvor høyfjellet kommer til å stå som et bilde av dette enorme og uhandgripelige, hvor men-

Den nye St. Thomaskirken på Filefjell ble innviet i 1971, etter at den opprinnelige ble revet i 1808.

Kirken er tegnet av Claus Lindstrøm og oppført i tre og betong. Den har et kvadratisk grunnplan og består i prinsippet av et rom. Kirken skal ha omtrent 200 sitteplasser.

nesket like siden begynnelsen har fryktet og motsatt seg slutten, mens dagene har slept seg bort under føttene hans og slik kan også pilegrimsvandringen være med til å gjøre den samme erfaringen taktill, der hvert skritt leder mot den samme avslutningen. Og samtidig er de fysiske omgivelsene på Dovre de samme, og denne stien som i dag er tilrettelagt som pilegrimsled er den samme som i mange hundre år tjenestegjorde som kongevei, og landskapet er med unntak av jernbanen og motorveien langt nede i dalen, rimeligvis å regne for autentisk.

Dermed er fjellene de samme, og veien og knausene omkring de samme som generasjoner av reisende har iaktatt, benyttet og rørt ved. Og da fjellene nesten umuliggjør en annen rute, må veien nødvendigvis alltid ha vært der, så lenge landet har vært befolket og det har vært trafikk mellom Gudbrandsdalen og Trøndelag. Olav den hellige må ha vært der, for han reiste ofte mellom Nidaros og Østlandet, og likeledes mange før og etter ham, og dermed må veien regnes for eldre enn det kongedømmet han var med til grunnlegge. Og liksom veien er eldre enn oss, utgjør naturen og det mektige landskapet omkring en kraft som er så mye større enn mennesket, så mye eldre enn oss og som stadig vil være der når vi forsvinner. I disse veldige omgivelsene blir det menneskelige avtrykket fort veldig lite, for dalen er vid og stor og bebyggelsen så begrenset, at vår forgjengelighet vanskelig kan utstilles tydeligere, om enn ikke med et skip på havet.

Kapellet har man likeledes ikke vært i stand til å finne, men da Schøning besøkte stedet i 1775,

Soveloftet fra Rolstad slik det når står gjenoppført på Norsk Folkemuseum. Pilegrimer og andre reisende har tatt inn her på deres ferd gjennom Gudbrandsdalen.

Under viser Olaus Magnus to reisende som ankommer et vertshus, hvor de blir ønsket velkommen av en vertshusholder som allerede har satt frem øl til dem.

må grunnmurene stadig ha vært synlige. I følge kilder skal det på Hjerkinna ha stått et herberge som kunne ta i mot og forpleie reisende og dette bekrefter også Olaus Magnus som sammenligner herberget på Dovre med et tilsvarende anlegg i Pyreneene. Herberget på Hjerkinna har tilsynelatende vært noenlunde selvforsynt fra jordene som omgav det.

Schøning gav følgende beskrivelse av stedet han besøkte i sommeren 1775:

” Strax sønden for Hiærken, og nedenfor den Bakke, paa hvilken Gaarden staaer, ligger en jævn Plads, paa hvilken berettes, at en Kirke eller et Kloster skal i gamle Dage have staaet. Stedet selv bærer derom Vidne. Jeg besaae det nøie, og fandt der en Huuse-Tomt, sat med Steene, som fra Øst til Vest var 32, men fra Sør til Nord 24 Skridt lang og breed. Denne Tomtes Størrelse og Beliggenhed stadfæste, at her maa have staaet en Kirke, - men hvortil Kirke paa Dofre Fiæld, hvor nu næsten ingen boer uden Indbyggerne i de faae Fiældstuer.

Dette med flere Omstændigheder viiser da, at Dofre Fiæld selv maae, i gamle Dage, have været langt stærker beboet, end nu omstunder, og at Hiærken, som omtrent Middel-Puncten deraf, maa have været anseet som det der værende fornemste Sted, hvor man ogsaa beretter, at en Jarl skal i gamle Dage have boet. (...)

Da jeg reiste fra Hiærken, forbi foromtalt Geitberg, blev jeg vaer, at den heele Landstrækning, som ligger ved eller under den østre og søndre Siide

Eysteinskyrkja på Hjerkinna sommeren 2008.

Magnus Poulsson har for øvrig også tegnet Oslo rådhus i samarbeid med Arnstein Arneberg og var i 1931 formann for tilsynskomiteen for Nidarosdomen.

af Biærget, bar tydelige Mærker efter at have, i for-dum Dage, være oppryddet, og ventelig tillige be-boet. Denne Strækning ligger smukt og fordeelagtig, paa en mod Sør og Øst smaalig nedhældende Brink; den er nu overgroet med Krat-Skov, af Selje, Vidier, Eene-Buske, samt med smaae Birke-Træer; men her ere overalt alle Steen bortryddede, og Jordbunden Græsvoxen, hvilket ei kunde have Sted, hvis Rydning og Dørkning her ei fordum var bleven brugt.”

Hjerkinns beliggenhet er slik at veiene til Østerdalen og Gudbrandsdalen begge møtes her, innen veien forsetter nordover mot Trøndelag gjennom Drivdalen. På Hjerkin oppførte man i 1969 Eysteinskyrkja, tegnet av Magnus Poulsson som selv gikk bort i 1951, bygget i betong og oppført i nærheten av men trolig ikke umiddelbart der hvor den opprinnelige kirken stod. Eysteinskyrkja er oppkalt etter kong Øystein I Magnusson, som lot oppføre den opprinnelige kirken og ikke St. Eystein Erlendsson, den andre erkebiskopen av Nidaros.

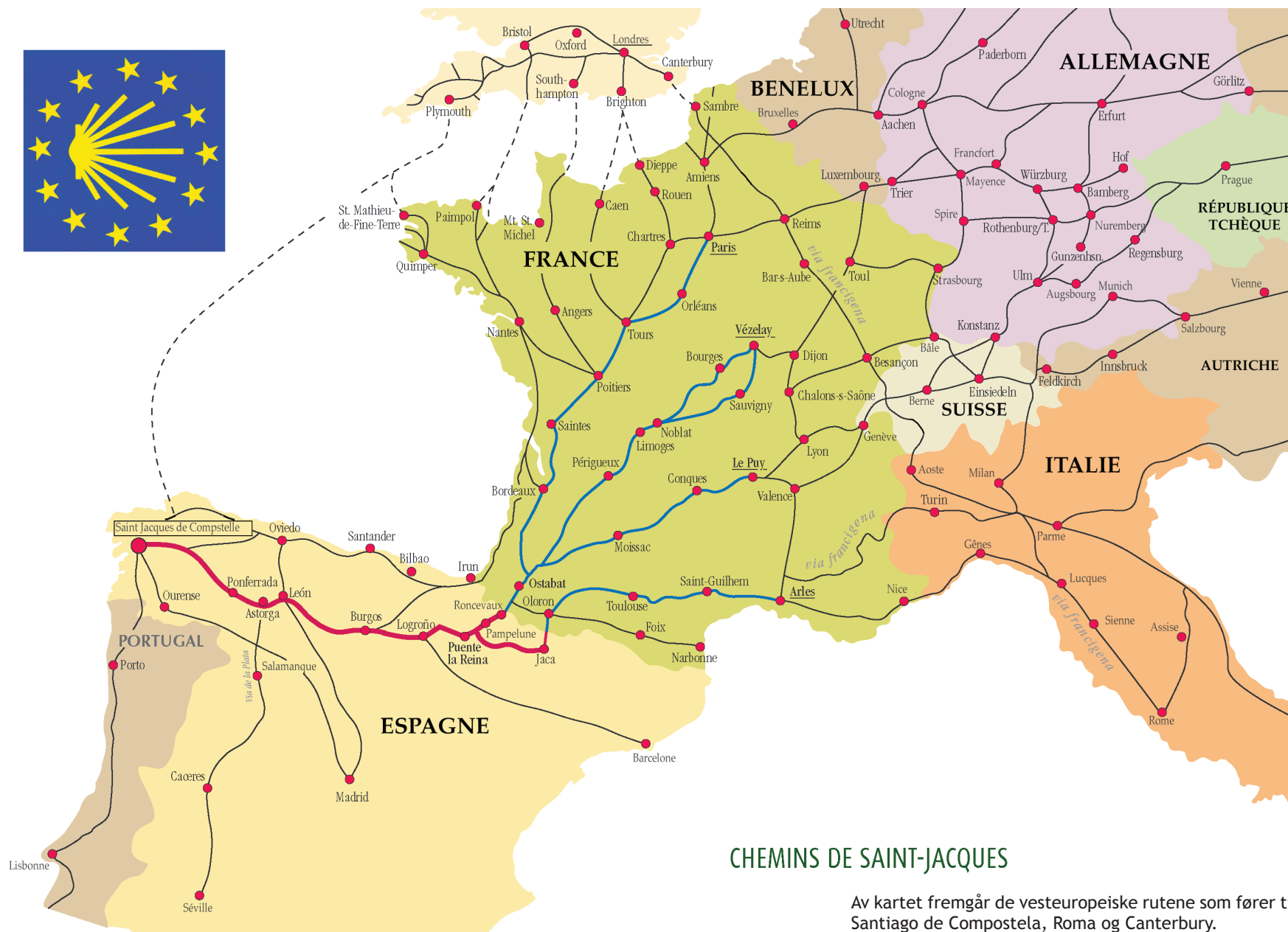
Kirken er i likhet med den gjenskapte Thomaskirken på Filefjell gjenstand for årlige vandring, på Dovre starter folk ved Dovre kirke og går så i fellesskap til Hjerkin. Dette skjer under "Pilegrimsdager på Dovrefjell", et arrangement som foregår over en uke i midten av juli hvert år, men som første gang ble avholdt i 1994 i forbindelse med Eysteinskyrkjas 25 års jubileum. Programmet inneholder ved siden av felles vandring, aktiviteter som foredrag, konserter og gudstjenester, og man besøker steder av interesse som Bygningshistorisk park på Hjerleid. Etter siste dag av arrangementet har pilegrimene omtrent en uke på å nå Olavsfestdagene i Trondheim, som starter ved Olsok den 29. juli. Derfor kan man forvente at å gå fra Hjerkin til Trondheim tar omtrent en uke, og skulle pilegrimsvandring i Norge vokse til å bli et mye større fenomen enn tilfellet er i dag, bør man kanskje forvente at de fleste starter i Hamar eller Dovre, da en fottur fra Dovre til Trondheim må ta under to uker og således må anees for overkommelig.

Apostelen Jakob iført pilegrimsdrakt, den manglende hånden har trolig holdt en vandrestav og i venstre hånd holder han en bok.

Statuen stammer fra Hovland Stavkirke i Eggedal, Buskerud som ble revet i 1881 og den tilhører i dag Oldsaksamlingen. Da den stadig stod oppstilt i kirken, kalte almuen den for "Skjøel-Jakob".

Den er av bjørk og trolig utført i 1200-tallets andre halvdel.

CHEMINS DE SAINT-JACQUES

Av kartet fremgår de vesteuropeiske rutene som fører til Santiago de Compostela, Roma og Canterbury.

All kristen pilegrimsferd, middelaldersk så vel som nåtidig har sitt opphav i kulten omkring apostelen Jakobs helligdom i Santiago de Compostela i Galicia, da pilegrimsferden hit mer enn noe annet sted har formet tradisjonen knyttet til pilegrimsvandring i Europa. Selve byen ble erobret og kristnet av den visigotiske kongen av Asturia i 754 og 60 år senere skal levningene etter apostelen Jakob ha blitt oppdaget i byen, som deretter ble erklært for å være en hellig by og oppkalt etter ham. Santiago er spansk for Sankt Jakob, Compostela har trolig opphav i det vulgærlatinske "Composita Tella" som betyr "gravsted".

Santiago de Compostela ble tidlig gjenstand for pilegrimsferd, med tilreisende fra alle deler av Europa, og byen blir stadig regnet blant katolisismens helligste, kun overgått av Roma og Jerusalem som likeledes var, og stadig er, viktige pilegrimsmål. Santiago de Compostela ble derimot tidlig et av de største og det er blitt spekulert i om ikke skikken med pilegrimsferd til stedet som opprinnelig under romerne ble kalt "Finisterrae", eller "Verdens Ende" og som siden ble til Santiago de Compostela, har et førkristent opphav. Likeledes kan kamskjellet som blir brukt som et symbol for pilegrimsferd til Santiago de Compostela, har en opprinnelse som et fruktbarhetssymbol slik det i antikken var knyttet til Afrodite. Men skjellet kan også sees som et symbol på den nedadgående sol, slik solnedgangen kan oppleves på stedet som lenge ble regnet for å være det mest vestlige punktet på det europeiske fastlandet.

Apostelen Jakob ble beordret henrettet av

Herodes Agrippa i Jerusalem i år 44, men tradisjonen i Spania vil likevel ha det til at han innen martyrdøden hadde utført sin misjonsgjerning i Iberia, og etter hans død ble levningene ført tilbake med et skip, som så forliste utenfor kysten av Galicia. I enkelte sagn er skipet dessuten laget av stein og bemannet av engler. Hans levninger ble kanskje ikke funnet på stranden, skjønt han antakelig ble skylt i land der, og på den samme stranden skulle pilegrimene etter hvert komme til å hente kamskjell, som et bevis på at de hadde vært der og avsluttet sin ferd. Det ble også alminnelig at pilegrimene festet kamskjell og merker som forestilte skjell til tøy og hodeplagg, og slik kom de til å bli lett gjenkjennelige på Europas landeveier, for kamskjellet kom snart til å bli brukt som et symbol for all pilegrimsferd, ikke kun den som ledet til Santiago de Compostela.

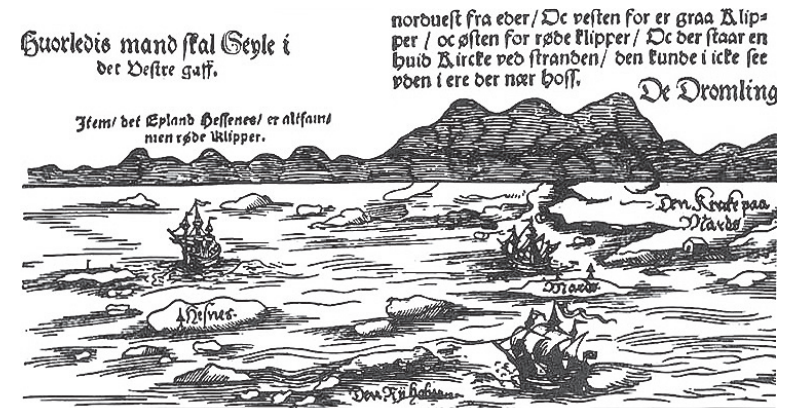
Jakob ble det derfor ofte fremstilt iført et slikt pilegrimstøy, med stav og kamskjell på brystet og på hattens brem. Et av sagnene knyttet til kamskjellet vil imidlertid ha det til at skjellene har sitt opphav i et under Jakob utførte etter sin død, for da skipet med levningene hans seilte til Galicia, skal det ha falt det en ridder over bord og da han ble hentet opp var han dekket med kamskjell. Selv om ridderen nok må ha befunnet seg lenge på havets bunn for at skjell kunne vokse på ham, medvirket Jakobs levninger til at ridderen ble brakt tilbake fra de døde. Slik kan man kanskje si at Jakob overvant Atlanterhavet.

Pilegrimsferd til Santiago de Compostela har foregått uavbrutt i 1100 år, men i likhet med tilsvarende pilegrimsferd i Norge har fenomenet fått en

særlig oppblomstring på 1990-tallet, i følge arkivene til Santiago de Compostela, har antallet registrerte pilegrimer vokst fra beskjedne 690 i 1985 med flere tusen hvert år, slik at man i 2010 forventer henimot 200 000 pilegrimer. Men så er også 2010 et såkalt Hellig år, for i år faller Jakobs dag på en søndag og dermed forventer man flere pilegrimer. Til sammenligning besøkte 114 000 pilegrimer katedralen i 2007, i 2008 var tallet 125 000 og i 2009 145 000 pilegrimer. De fleste av disse kommer fra Frankrike og Spania, for El Camino de Santiago, eller Jakobsleden på norsk, går fra Frankrike og gjennom Spania, men i motsetning til Olavsleden, følger Jakobsleden flere parallelle forløp fra ulike franske byer som først egentlig møtes i Spania.

For å gjenspeile dette, er det offisielle emblemet for ruten stadig basert på kamskjellet, men det er vendt slik at linjene i skjellet møtes på venstre side og spriker utover på høyre. Det er mye takket være en påkostet og omfattende, men særdeles vellykket reklamekampanje igangsatt av regionsregjeringen i Galicia i anledning det Hellige året 1993, at pilegrimsferd til Santiago de Compostela er blitt så populært og i dag stadig forsetter å vokse. I 1993 kom 99 000 pilegrimer til Santiago de Compostela, hvor man i 1992 kun hadde mottatt 9 764 pilegrimer. Som kulturminne er veien i dag anerkjent av Europarådet og UNESCO inkluderte Jakobsleden i sin Verdensarvsliste i 1987.

Våre forgjengere betraktet naturen som utmark, og det forholdet de hadde til utmarken lar seg kanskje speile i hvordan de samme menneskene be-

"Huurledis mand skal Seyle i det Vestre gaff." Kart fra 1568 som gjengir kysten mellom Hesnes i vest og Tromøy kirke i øst. Beskrivelsen er på dansk og "gaff" kan være avledet av det nederlandske "gatt" eller det er beslektet med det senere "gap".

Hesnes, Merdø og Tromøy kirke opptrer som sjømerker, men Tromøy kirke har fått den misvisende betegnelsen "Den Kircke paa Merdø" og er beskrevet i teksten over. Avstandene er også større i virkeligheten enn kartet kan gi inntrykk av.

Hesnes og Merdø er tilsynelatende utstyrt med sjømerker som master eller båker og Tromøy kirke er i seg selv et sjømerke. Fylkeskonservator i Vest-Agder, Frans-Arne Stylegar hevder at det på Hesnes, i likhet med Merdø, har stått et kapell, og begge disse kapellene kan man forestille seg har tjent som merker. Dermed er det kanskje disse som opptrer som sjømerker på kartet over, selvom de ikke er eksplisitt beskrevet som sådanne. Plasseringen av merket på Merdø svarer imidlertid til stedet der kapellet skal ha stått.

Kartet er funnet i artikkelen "Sjømerkene ved Arendal" av Roald Hanssen, tilgjengelig på nettstedet www.agderkultur.no, tilknyttet Universitet i Agder og Agder Vitenskapsakademi. Jeg vet ikke hvor kartet har sitt opphav.

Hesnes opptrer også på Olaus Magnus' "Carta marina".

traktet havet. For min egen del, som er oppvokst ved Skagerrak, i Agder som opprinnelig betød ”kanten av landet”, og som er vant til å orientere meg selv i forhold til en kyst som tillater at alle avstander lar seg bedømme i forhold til avstanden til havet, slik at kysten nesten blir som kanten av et spillbrett, er det nærliggende å se den opprinnelige randen mellom utmark og innmark som en slik kyst, som en mental konstruksjon man noen ganger stiller opp for å gjøre landskapet forståelig. Det historiske Hjerkin med kirke, herberge, gravsted og gård, blir nesten som en øy å regne i det uendelige landskapet.

Utenfor Arendal ligger øya Merdø, hvor jeg som barn tilbrakte hver sommer med min familie og Merdø har i likhet mange av de andre gamle uthavnene på Sørvestlandet, en gang vært et viktig stoppested for folk som reiste langs kysten i skip. Skipsfart etterlater seg relativt få spor, og det som blir tilbake av brygger og havneanlegg forsvinner ofte i bølgene eller så kommer bryggene til å fremstå som selvsagte eller formålsløse. Gamle veier forsvinner også, borte under vegetasjonen eller utbygginger, eller under nye veier med ny asfalt, likevel blir de aldri så borte som skipsfarten i dag er fra vår bevissthet. Men for bare noen få generasjoner siden, innen jernbanen ble knyttet sammen og motorveiene ble anlagt, foregikk det meste av person- og godstransport i skip som fulgte kysten og slik må det også ha vært i middelalderen og i det førkristne Norge.

Merdø ligner på en måte Hjerkin. Landskapet er selvsagt forskjellig, likeså klima og reiseform, men det er nærliggende å tro at begge steder har

Røldal stavkirke i Odda kommune, trolig oppført på slutten av 1100-tallet, utmerker seg i forhold til de øvrige stavkirkene ved at den opprinnelig kan ha hatt jordgravede hjørnestolper, der andre stavkirker hviler på en tørrmur eller på heller. Dermed kan kirken opprinnelig ha vært en stolpekirke, en bygningstype som regnes for eldre enn stavkirken. Kirken ble blant annet ettertrykkelig undersøkt og siden restaurert av J.Z.M. Kielland i 1913-18.

Kirken har en fortid som votivkirke, hvilket innebar at den mottok mange gaver fra pilegrimene som valfartet dit og pilegrimsferden til kirken vedvarte til ut på 1800-tallet, med messe avholdt hver Sankthans, inntil praksisen ble avslørt og avskaffet av stedets prost i 1835. Kirkens krusifiks skal i følge sagnet svette om midtsommeren og denne væsken ble regnet for helbredende.

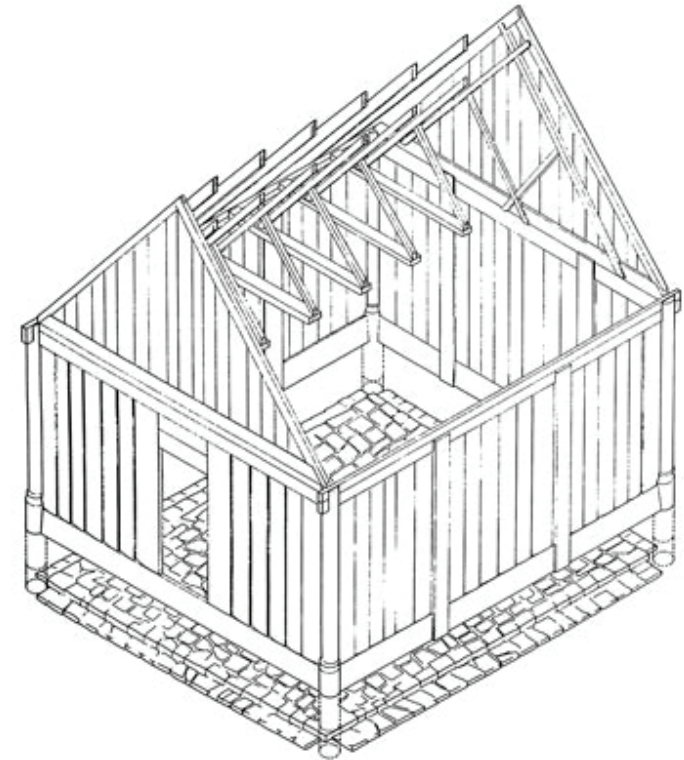
tjent de samme formålene og tilbudt mange av de samme tjenestene, for mens Merdø er en trygg havn ytterst ute ved havet, velegnet i påvente av bedre vær, har Hjerkinns med sitt herberge for reisende tjent et tilsvarende formål. Og liksom Hjerkinns hadde sitt kapell og trolig en gravplass for de reisende, stod det også på Merdø en liten kirke i forbindelse med havnen og der har det også vært et gravsted for druknede og ukjente.

Om kirken vet vi lite, bortsett fra at den opptrer på et kart tegnet på begynnelsen av 1700-tallet hvor den er beskrevet som klosterruiner, selv om det aldri har vært noe kloster på Merdø. Nyere flyfoto antyder derimot omrisset av en relativt stor rektangulær bygning på stedet anført på kartet, men undersøkelser utført på stedet har ikke påvist noen bygning. Dette kunne kanskje tyde på at den har vært oppført i tre, i stav- eller stolpekonstruksjon, for slike bygninger kan etterlate seg relativt få spor, for fra gammelt av ble ikke slike enkle kirker oppført med grunnmur.

Merdø kan dermed ha tjent en funksjon som langt på vei ligner den Hjerkinns hadde, for i følge fylkeskonservator i Vest-Agder Frans-Arne Stylegar var kapeller i tilknytning til havnene utbredte i middelalderen:

Fra artikkelen *"Kystleia til Nidaros, Havnekapellene i middelalderen"*

"Navnet "kapell" kommer av det latinske capella, som betyr "liten kappe". I middelalderen var et kapell en kirkelig bygning med begrensede rettighe-

Over en rekonstruksjon av hvordan den opprinnelige Røldal kirke kan ha sett ut. De aller første trekirkene i Norge var oppført på samme måte, men disse ble etter hvert erstattet med stavkirker og kirker bygget i stein.

Få av våre middelalderkirker er de første kirker på de stedene de står oppført, og man regner ofte med at den første kirken har vært en enklere og kanskje midlertidig bygning.

Tegningen er utført av Jørgen H. Jensenius.

ter og funksjoner. De fleste kilder som forteller om hvilke kirker som fantes i middelalderen, er etter-reformatoriske, og de gir først og fremst opplysninger om de kultsteder og -bygninger som Kirken som organisasjon etter den lutheranske reformasjonen anerkjente. Det var i disse bygningene gudstjenesten skulle skje, 20-30 ganger i året i hovedkirkene og 10-12 ganger i annekskirkene, og det var herfra den offisielle religionen ble formidlet.

Men det fantes også en folkelig offentlighet, en kultus med tilhørende kultsteder som vi bare får kjennskap til ad omveie. I katolsk middelalder fantes et ukjent antall kirkesteder av lavere rang. Tre typer kan skilles ut: Knutepunktkirker langs ferdselsveier til lands og til sjøs, arbeidsstedskirker, for eksempel i fiskevær eller i utmarksområder som bare ble utnyttet til visse årstider, og lokalkult-bygninger. Olavskapellet på Kapelløya har vært en slik knutepunktkirke langs den viktige handelsveien som hadde Ny-Hellesund som en av sine havner.

Felles for disse kultstedene er at de ikke ble regnet som regulære sognekirker, med prest, gravplass og gudstjeneste. Fra slutten av 1500-tallet og senere er det stort sett bare sognekirkene som er synlige for offentligheten. Det er typisk at uthavn-skapellene på Sørlandskysten bare er kjent i lokal tradisjon eller gjennom hollandske seilingsbeskrivelser.”

Ut fra Stylegars opplysninger må det opprinnelige kapellet på Hjerkinna ha vært å regne for en knutepunktkirke, som i likhet med andre av de små kir-

Geoffrey Chaucer som pilegrim. Illustrasjonen skal stamme fra Ellesmere-manuskriptet, et illuminert 1400-talls-manuskript av "Canterbury Tales", som ble forfattet av Chaucer på 1300-tallet.

kene lå ved ferdselsårer men ellers langt borte fra bebodde områder, slik tilfellet er med andre kapeller. Noen av disse kirkene skulle i tillegg komme til å tjene som egne pilegrimsmål, og årlig møtte folk opp, mange underla seg lange reiser for å komme til kirken, hvor det ble avholdt gudstjeneste, men i tiden etter reformasjonen var Kirkens prester ikke

alltid involvert. Det kom også til å bli avholdt årlige markeder i forbindelse med at så mange samlet seg utenfor disse kirkene, og det var ofte med påskudd om å forby markedene, at de små pilegrimskirkene ble stengt og dermed ble tradisjonen tvunget til å opphøre. Skjønt det i dag fremstår som ganske åpenbart at det var en stigende misnøye med de autonome, selveide kapellene, som representerte en egentlig katolsk tradisjon, samtidig med en økende uro for det folkereligøse i en tid da lekmannsbevegelesene begynte å dukke opp. Kirken skulle være seg sine folkeopplysningsplikter bevisst og pilegrimskapellene tilhørte en dunkel og unødvendig forhistorie. Da man på begynnelsen av 1800-tallet forbød og ofte rev disse kirkene, hadde tradisjonene knyttet til dem overlevd i reformasjonen i nesten 300 år.

En av disse kirkene var Thomaskirken på Filefjell i Valdres, en unnselig og forfallen stavkirke som ble revet i 1808.

På kontinentet og særlig blant engelskmenn var St. Thomas Beckett en viktig helgen. For blant de andre veiene middelalderens pilegrimer benyttet seg av, og som likeledes har blitt gjenoppdaget, rekonstruert og som også benyttes av mange mennesker i dag, er Via Francigena som forbinder Canterbury i det sydlige England med Roma, gjennom Frankrike og Sveits. Og i Canterbury lå levningene etter St. Thomas Beckett, inntil Henrik 8. fikk dem ødelagt i et forsøk på å fjerne helgenkulten knyttet til ham. Thomas Beckett var frem til sin død erkebiskop av Canterbury da han ble brutalt myrdet inne i katedralen i 1170 og deretter kanonisert. Canterbury ble kort

Fra Dovre med utsyn over leden. Sensommeren 2009.

tid etterpå det viktigste pilegrimsmålet i England, som i likhet med St. Olavs helligdom ofte tiltrakk seg pilegrimer som håpet på å få helbredet sine sykdommer. Den vesentlige forskjellen mellom de to er at der St. Olav grunnla et dynasti og et kongedømme (og vår egen kong Harald er blant St. Olavs etterkommere), var St. Thomas Beckett i opposisjon til sin konge, og det var også den engelske kongen som fikk St. Thomas likvidert. Pilegrimsferden til St. Thomas Becketts helligdom dannet også utgangspunktet for Geoffrey Chaucers *"Canterbury Tales"*, som er en samtidig kilde til hvordan et reisefølge av pilegrimer kunne være sammensatt på 1300-tallet.

Kommer man nærmere det guddommelige ved å vandre over fjellet? Noen vil kanskje oppleve det slik, for ved å oppsøke slike mer eller mindre auten-

Fjellet Grønhøe sett fra leden påsken 2009, innsvøpt i glitrende snø som nesten får et lyserødt skjær under solen.

tiske opplevelser, kommer man nærmere de forgjengerne man søker å etterligne, og som det er nærliggende å tro opplevde sin religion mye sterkere enn hva er tilfelle for oss. Men den gangen da veien var det eneste alternativet, må det ha vært en hard og potensielt farlig reis og til omgivelsene var det knyttet mye overtro.

Men bar likevel fortidens pilegrimer på forventninger om å oppleve det guddommelige der oppe på fjellet, slik mange kanskje gjør i dag? Behovene til dagens pilegrimer vil formodentlig være bundet opp mot et ønske om å oppleve det autentiske, og deres forutsetninger vil være formet på deres forhåndskunnskaper og på erfaringer gjort underveis, som godt kan komme til å underbygge de forestillingene de har tatt med seg. Og derfor blir middelalderens

pilegrimer relevante for oss, for det er deres forestillingsverden vi forsøker å komme inn i og gjenskape, slik at den også lar seg også gjenoppleve. Så hvorvidt pilegrimsreisen med alle sine strabaser også var en åndelig reise for våre forgjengere, er ikke irrelevant, for det er deres folkereligjøstet vi så gjerne ønsker å få oppleve selv.

Vi må gå ut fra at middelalderens mennesker forstod mye mindre av sine omgivelser, enn hva vi gjør. Den verdenen de omgav seg med må ha fremstått som irrasjonell og nådeløs, og likevel er den religiøse størrelsen en ganske annen opplevelse enn simpel overtro, selv om ærefrykt må ha vært en del av den religiøse opplevelsen. Når man går på fjellet og ser de store avstandene og kjenner på følelsen av å være så fysisk liten og uten betydning for historien

i et landskap som ikke har endret seg på tusen år, så kommer man kanskje også nærmere det guddommelige, for Gud deler denne uendeligheten. De gamle pilegrimene må ha opplevd dette like sterkt, for de var mennesker som oss, selv om de ikke hadde de samme meningsdannende forutsetningene som oss. På fjellet der mennesker blir små, blir også den tusen år gamle norske nasjonen og de gamle kongene som bygde den til skygger. Finnes Gud, vil Han stadig være der på høyfjellet, udødelig når vi er borte. Men innen jeg blir visket ut, vil jeg gjerne tegne et kapell.

Jeg må tilstå at jeg ikke møter Gud i naturen. Jeg går opp på fjellet og beskuer de samme glaserete kalottene mine forgjengere, som var diktere, teologer, nasjonsbyggere og hærmenn har beskrevet så mye bedre, og jeg tenker på marengs. Og det er nesten alt. Jeg har sett meg ut et liv som arkitekt, fordi jeg vanskelig kan forestille meg et liv uten at jeg er omgitt av bygninger, og som barn etter lange søndager på tur i skogen med min familie, ville jeg drømme om endelige skogsturer, at jeg forsvant i den dype skogen og uansett hvor langt og lenge jeg gikk, ville jeg aldri finne hus eller asfalterte veier, selv om jeg brukte hele natten på å lete etter hus mellom trærne. Slike drømmer hadde jeg også om sommeren på Merdø, der jeg forvant mellom bølgene og ned i dypet til uhyrene jeg kjente fra min fars reproduksjon av Olaus Magnus' kart over Norden. Sørlandet er en kilometer bred linje som følger kysten, bestående av hvite hus og stakittgjerder og asfalt mellom den dype grønne skogen og det uendelige blå havet.

Gud som arkitekt.

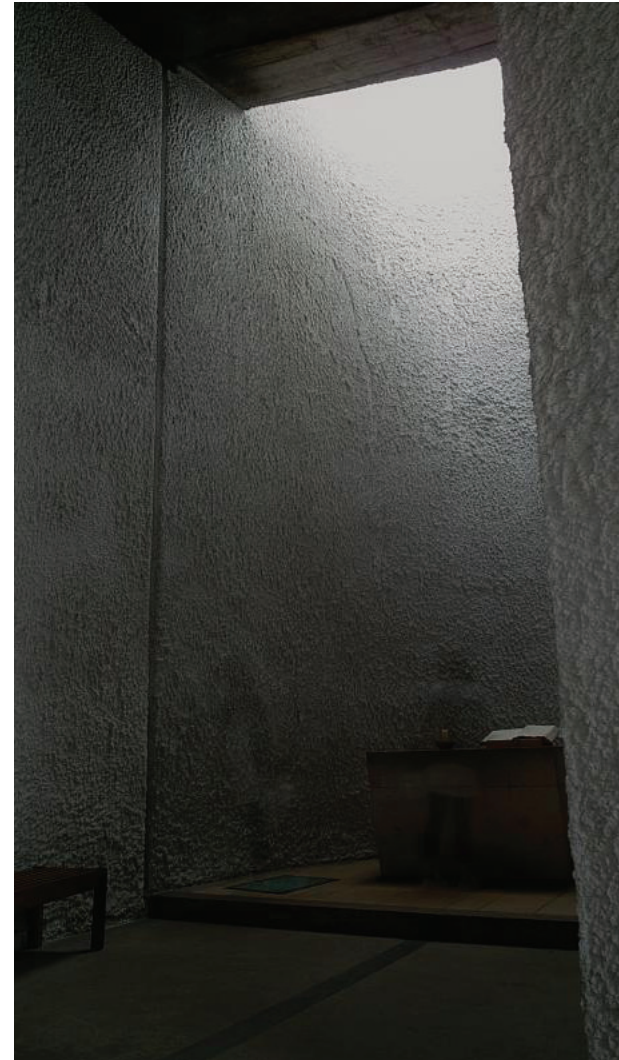
Illustrasjonen forestiller skapelsen og er å finne i en fransk bibel fra 1200-tallet, *"Bible moralisée"* som tilhører det østerrikske nasjonalbiblioteket.

Hadde jeg ikke hatt min bakgrunn derfra, er det ikke sikkert at jeg i samme utstrekning hadde identifisert meg med kristendommen, men min religiøse tro har aldri løst noen av mine problemer og derfor strever jeg kanskje mer med å identifisere den religiøse opplevelsen. I min personlige tro finner jeg ingen en-

kle løsninger, ingen særskilt mening eller trøst, men fordi den inngår i min bakgrunn og er uløselig knyttet til min identitet kan jeg heller ikke forkaste den. Jeg vil så gjerne tro, men jeg kan oppleve at det er vanskelig, og jeg kan ikke som andre stille meg på torvet i Arendal og rope mot himmelen at Gud er god, for jeg synes å ha erfart det motsatte. Samtidig erkjenner jeg at Gud er min skaper, og han har ustyrt meg med mine varierende talenter, som til sammen danner premissene for at jeg kan bli en noenlunde anstendig arkitekt.

Jeg vil påstå at jeg møter det guddommelige i kirker, og noen ganger når jeg står opp om morgenen og det er sol utenfor mitt vindu. På en studiereise for mange år siden, besøkte jeg Le Corbusiers pilegrimskirke Notre Dame du Haut i Ronchamp, fulgt av et opphold ved klosteret Sainte Marie de La Tourette, og der opplevde jeg at jeg gjenoppdaget min egen religiøsitet som jeg mye tidligere hadde forkastet. Slik kan man si at hensikten ved min oppgave blir at jeg finner en måte å gjenskape mine opplevelser på, så disse lar seg oppleve av andre mennesker i min bygning, slik jeg har opplevd det i andre. For om jeg kan ha vanskelig for å finne det guddommelige i naturen, håper jeg at jeg vet hvordan jeg kan skape noen av de samme opplevelsene med vegger, lys og skygger.

Arkitektur kan bevege, og ved å manipulere følelsene til dem som benytter seg av den, kan man også tilrettelegge for at de gjør seg de opplevelsene arkitekturen er ment å romme. Men uten at arkitekten også forstår bakgrunnen, forventningene og de

Et av sidekapellene i pilegrimskirken Nôtre Dame-du-Haut i Ronchamp, Frankrike tegnet av Le Corbusier og oppført 1950-55.

følelsesmessige behovene til dem som skal benytte seg av bygningen, kan en bevegende arkitektur bli vanskelig å skape. For følelsene er kanskje knyttet like mye til forestillingene som til det underbevisste, og det er ved å spille på assosiasjonene til de besøkende at man bringer frem følelsene.

Rom er ofte vakre, og harmonisk arkitektur bidrar til velværet til dem som anvender eller bebor den. Jeg vil påstå at skjønnhet i arkitektur godt kan være universell for enkelte proporsjoner vil alltid oppleves som harmoniske, og dermed blir det nesten mulig å beregne skjønnheten, uten at denne erkjennelsen bidrar nevneverdig til at det skjønnne blir noe lettere å oppnå, samtidig som at man like fullt kan redusere skjønnheten til en målbar, universell størrelse.

Det bemerkelsesverdige ved arkitekturen, om man anerkjenner den som en kunstform på linje med musikk, malerkunst og litteratur, er at den nesten alltid spiller på det positive, der de andre kunstartene står friere til å utforske andre følelser og erfaringer. Og da arkitekturen må regnes for brukskunst kan man vanskelig forestille seg behovet for alminnelige bygninger som med vilje legger opp til ubehag. Jeg vil foreslå at det er den taktile opplevelsen av veggflater, døråpninger og søyler, eller mangelen på dem, kombinert med det i arkitekturen som befinner seg utenfor rekkevidde men som stadig oppleves som nært eller proporsjonalt med brukerens egen kropp, samt rommets omfang og hvorvidt det trykker og hvorledes det er vinklet i forhold til de ytre omgivelsene og de øvrige rom, og endelig hvorledes man

Fra klosterkirken tilhørende Sainte-Marie de la Tourette, Frankrike, tegnet av Le Corbusier og bygget i 1953-59.

ankommer rommet. Disse faktorene vil alle virke på det underbevisste innen forstanden bedømmer arkitekturen som god eller dårlig, eller helt overser den.

Med utgangspunkt i disse påstandene blir et av målene ved prosjektet å undersøke disse følelsesformidlende kvalitetene, så det blir meg mulig å gjenscape mine egne opplevelser, og formidle dem for andre, og dermed kan jeg ikke unngå å ankomme ved den erkjennelsen at mitt prosjekt kanskje representerer min egen personlige pilgrimsferd. Og evner

jeg å undersøke dette i mitt videre prosjektarbeid, vil jeg kanskje også kommer nærmere de opplevelsene de moderne pilegrimene bygningen primært er tiltenkt.

Det ligger i prosjektets karakter, at lot det seg oppføre kunne det bidra til en økt interesse omkring Pilegrimsleden og alminnelig fotturisme i området, men da mange av dem som følger stien ikke nødvendigvis gjør det på et religiøst grunnlag, vil en bygning som kun tjener religiøse formål kanskje komme til å virke ekskluderende, og man ville kanskje komme til å oppleve at den legger beslag på og ødelegger naturen. Bygninger som står i uberørt natur, som den på høyfjellet, kan man godt si nesten alltid vil oppleves på en av tre måter, som hver for seg representerer ekstreme utslag, og en bygning vil således komme til å befinne seg et sted i mellom dem. Det første utslaget er nesten alltid å foretrekke, for da forsvinner bygningen i omgivelsene og blir harmonisk og nesten utydelig. Det andre er hva man ofte etterstreber, og hva jeg helst vil oppnå med min bygning, for da vil bygningen fremstå liksom smykker eller tøy på en kvinnekropp, som fremhever linjer som ellers kunne være utydelige. Den tredje opplevelsen er at bygningen fremstår som en uforståelig inngripen som ødelegger og skaper sår i landskapet.

Skyskraper i Chicago.

Høyt der oppe er det en metalltrapp, som for mitt formål nesten blir overflødig, om det ikke var for at den er med til å fremheve hva bygningens vinduer allerede gjør tydelig; at fasaden anvender elementer som har menneskelige dimensjoner. Dermed er det innført en skala i bygningens arkitektur og den lar seg oppleve på en helt annen måte enn tilfellet er med bygningens yngre naboer som gjerne er helt frie for detaljer men som på tross av at de ofte er høyere, ikke oppleves slik.

Slik kan man ved å benytte seg av dimensjoner som svarer til den menneskelige anatomien også skape bygninger som lar seg oppleve tydeligere, for tilskueren vil lettere kunne innleve seg i den.

Det store prosjektet har en episk dimensjon, for det er i det kulturhistoriske tusmørket hvor middelalderens pilegrimer stadig beveger seg over høyfjellet mot herberget på Hjerkinn, at et kapell på Dovre av vår tid må finne sitt utgangspunkt. For prosjektet virker utenkelig om ikke det mytologiske landskapet det står i er tilstrekkelig utforsket, men samtidig som at kunnskapene er nødvendige, vil de trolig ha liten praktisk betydning i forhold til utformingen av bygningen, utover den plasseringen kapellet får i landskapet.

Men det er en nødvendig bakgrunn som er med til å definere grunnlaget og kanskje også behovet for en bygning som den jeg foreslår, for den vil stå som et levn av en tradisjon vi trolig aldri vil være i stand til å forstå eller få tilbake, men som kan gjøres håndfast og taktil i en bygning som min, på et sted hvor det vil finnes mennesker som oppsøker slike opplevelser. Og ved å kjenne den kulturhistoriske bakgrunnen for mitt prosjekt vil jeg være bedre rustet til å møte disse menneskenes forventninger og åndelige behov.

Historien er ikke enkel, den er ubehagelig og uoversiktlig med mange løse tråder. Noen av dem kan man følge og de vil lede til uventede steder, andre tråder kan man selv trekke i som man finner for godt og til steder man ønsker å besøke. Jeg kunne ha skrevet om Christian II, Stockholms blodbad og min stamfar, eller om opphavet til NTNU og hvordan det knytter seg til norsk veibygging. Noen av mine forfedre ligger i Skt. Olai kirke i Helsingør og derfra kan man si at jeg selv har gjort en reise til Trondheim

Interiør i Skt. Olai kirke i Helsingør, med utsikt fra koret. Utskjæringene jeg har beskrevet er synlige i bildets høyre side.

Det har ikke vært meg mulig å finne et bedre fotografi av de beskrevne utskjæringene og mitt eget fotografi forsvant for noen år siden (da min forrige datamaskin brøt sammen).

Over døren i det Rosenvingeska huset i Malmö er innfelt en billedstein hvorpå Mogens Jensen Skriver (Rosenvinge)s våpen er avbildet til venstre for våpenet til hans enke Anna Pedersdatter (Lilliefeld) som fikk huset oppført i 1534 den gangen byen stadig var dansk.

Slektsnavnene er anført i parentes da disse først ble antatt adskillig senere og Mogens Jensen kan ha anvendt "Skriver" som sitt etternavn uten at dette ble videreført. Det er i relieffet i Malmö at forklaringen på våpenet trolig ligger, for her er rosen avbildet med seks kronblader, og ikke med de fem kronbladene en normal heraldisk rose har. Korrekte heraldiske roser er heller ikke blå, for om det ikke fremgår av bildet, er den Rosenvingeske rosen blå mot en hvit bakgrunn og likeledes er en av Lilienfelds to liljer, blå mot hvitt. Rosen kan dermed ha sitt opphav i liljen, og den kan forestille en lilje sett ovenfra, bemerk også hvordan korrekte roser er brukt som dekor, hvilket antyder at de seks kronbladene er et bevisst valg.

Mogens Jensen har tilsynelatende inkorporert sin kones våpen i sitt eget, men vingen har et mindre åpenbart opphav. Men om man forutsetter at han dermed har avbildet sin kone i slektsvåpenet, representerer vingen kanskje ham selv. For det er i det selvvalgte navnet "Skriver" at vingen kanskje har sitt opphav, for den kan referere til hans arbeidsredskap, penner laget av vingefjærene fra gjess.

Bemerk hvordan en musling eller et kamskjell opptrer som dekor til høyre for det Rosenvingeske våpenet sammen med et kors som kanskje forstiller en kompassrose. Hva disse to refererer til er usikkert. Kan han ha foretatt en pilegrimsreise som passasjer på et skip?

Teksten over har et "memento mori"-tema som avsluttes med en hodeskalle. Den er trolig skrevet av min formor som lot huset oppføre i 1534, i en urolig tid preget av intern borgerkrig i Danmark og av de blodige krigenene med Sverige og Lübeck. I november 1520 gav kong Christian II ordre om massehenrettelsene som kom til å få betegnelsen "Stockholms blodbad" som Olaus Magnus var vitne til.

Samtidig er det vanskelig for meg personlig å komme bort fra at denne teksten, som skal minne oss om vår egen dødelighet, er forfattet av min egen tippoldemor, som har vært død i 450 år.

og Nidaros. Der er det også en stolvang fra kirkens restaurering på 1950-tallet hvor man har funnet det for godt å montere et relieff av slekten Rosenvinges våpen under et som forestiller St. Olav, han i typisk positur med øks, krone og drage for føttene.

Begge relieffene er trolig fra 1500-tallet og det blir ikke mindre interessant at erkebiskop Erik Walkendorf, som i likhet med min stamfar var en av Christian IIs menn i Norge, hadde et våpen som ligner på det Rosenvingske og som han dekorerte Nidarosdomens fasade med etter at han besørget oktogonens istandsettelse. Olaus Magnus har trolig også møtt Erik Walkendorf, som han siterer noen steder, og Erik Walkendorf kan likeledes ha møtt min stamfar Mogens Jensen Skriver (Rosenvinge) i Bergen. Men linjene blir ikke tydeligere, og de vil aldri bli relevante for andre enn meg selv. Og likevel, om man forsøker å leve seg inn i og forstå historien, vil det ofte hjelpe om man finner personer man kan identifisere seg med og leve seg inn i. Her får forfedrene en særlig verdi, for ved siden av at de bidrar til en forståelse av hvor man har sitt opphav, utgjør de også en forbindelse til fjerne tidsepoker.

Mindre spesifikt, men ikke mindre kuriøst er det forholdet at E6 inntil 1985 formelt sett begynte i Roma. Og da veien løper parallelt med den gamle kongeveien gjennom Dovrefjell, og er en på alle måter fullstendig etterkommer, blir det ikke mindre interessant at veien for noen tiår siden ledet direkte til Roma. Men så har da også pilegrimsfelleskapet St. Jakob for nylig bevist at den samme veien likegodt kan lede til Santiago de Compostela i Spania.

Godstog som passerer gjennom Dovre, sommeren 2009. E6 kan derimot være vanskelig å se oppe fra leden, for terrenget tillater det ikke alltid, og vegetasjonen er ofte i veien.

Del III

Oppsummering

Trygve E. Rosenvinge, høsten 2012

Oppsummering:

kapel'l n3 (norr kapella f, fra mlat, av capa 'kappe', opph om det rommet der Sankt Martins kappe ble oppbevart)

Jeg innser at mine forsøk på å undersøke mytologien og forhistorien til det stedet jeg anvender til mitt prosjekt, kan virke overflødige, og langt mindre forståelig at min tekst ender med å utforske forbindelsene mellom stedet og meg selv. Jeg har vanskelig for å forsvare at jeg fordyper meg i dette, men mitt prosjekt vil nødvendigvis speile mine egne tanker og erfaringer, og utgår dermed fra min person, og slik er det at det jeg opplever som min egen forhistorie, der denne kan kobles mot det materialet jeg har undersøkt, ender med å virke relevant, om enn kun for meg selv.

Dovrefjell er et så øde og forblåst sted at selv de minste spor etter mennesker vil være synlige, og en sti som den som i dag er merket som Pilegrimsleden, vil bære preg av at den har vært i bruk i mange hundre år, selv med minimal slitasje vil mennesker etterlate seg merker som hver for seg kan virke ubetydelige.

Mitt kapell vil heller ikke være det eneste av sitt slag på Dovre, så sent som i 2010 ble det innviet et kapell i en av bygningene som utgjør Fokstugu Fjellstue, som befinner seg omtrent 8 kilometer sør for det stedet jeg anvender til mitt eget prosjekt, og likeledes ligger kirken på Hjerkin 14 kilometer lenger nord, langs den samme Pilegrimsleden. Endelig må

”Tanken om å bygge et Gudshus på Fokstugu Fjellstue oppsto gjennom et økende behov utenfra. De siste årene har antallet pilegrimer, som har leid rom på Fokstugu, stadig økt. Ønsket om å ha et stille sted å holde felles tidebønner og, de for vandrere så viktige, morgen- og kveldsbønnene (Laudes og Kompletorium) ble derfor sterkere. Antallet katolske vandrere, som anser det som selvsagt å ha tilgang til stille bønneplasser i forbindelse med pilegrimsherbergene, øker også fra år til år. Dette gjorde at det ble nødvendig å finne en varig, og for alle akseptabel, løsning på dette behovet.

I tillegg til denne utviklingen, øker antallet gjester på Fokstugu Fjellstue som ønsker en stille plass for bønn og meditasjon i forbindelse med retreatter, kurs eller besøk på fjellet.”

Kilde: <http://www.pilegrim.info>

det også tilføyes at stedet som jeg anvender meg til mitt prosjekt ligger omtrent 16 kilometer nord for Dombås, altså vil mitt foreslåtte kapell komme til å ligge omtrent midtveis mellom Dombås og Hjerkin.

For å oppsummere og eventuelt tydeliggjøre hva prosjektet mitt er ment å resultere i:

I tilknytning til den reetablerte Pilegrimsleden, der denne beveger seg i nordøstlig retning, 16 kilometer nord for Dombås sentrum og umiddelbart sørvest for Furughaugli (og Furuhaugli Turisthytter nær E6), i et landskap som består av morener og løsmasser med en beskjeden vegetasjon, som 1060 meter over havet er høyt hevet over dalen under og med utsikt mot nord og vest mot fjellene som omkranser Snøhetta og ved foten av Dovrefjell, nær grensen til Dovrefjell Nasjonalpark, på en bakkekam av grus, som er synlig på en avstand av 1800 meter når man følger Leden i fra sør:

To bygninger:

- et kapell, 120 m², med et proporsjonalt antall sitteplasser
- en sekundær bygning, 70 m², som fasiliteter som tilrettelegger for servering, hvile, rast og toalettbesøk
- flere tilrettelagte utendørsområder

Kilder og litteratur:

Tormod Berge og Eivind Luthen: *"Pilegrimsguiden Hamar-Nidaros"*. Verbum Forlag 2005

Catholic Encyclopedia: *"St. James the Greater"*. www.newadvent.org 2009

Catholic Encyclopedia: *"St. Thomas Becket"*. www.newadvent.org 2009

Documentation Information Catholiques Internationales: *"Spain: 200,000 pilgrims expected for the 'Year of St. James 2010'"*. www.dici.org 01.10.2009

Komiteen for Pilegrimsleden gjennom Dovre/ Hans Jacob Dahl (formann): *"Kulturhistorisk vandrebok: Pilegrim gjennom Dovre"*. Dovre 2002

Andreas Faye: *"Norske Folke-Sagn, samlede og udgivne af Andreas Faye, Sogneprest til Holt, og medlem af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Thronhjem"*. Norsk Folkeminnelags Forlag, Oslo 1948

Redaktør Øyvind Bjorvatn/ Andreas Faye: *"Sølvkisten stander i Hanekam"*. Bokbyen forlag, Tvedestrand 2004

Harry Fett: *"Norges kirker i middelalderen"*. Forlagt av Norsk Folkemuseum, Kristiania 1909

Flickr for enkelte fotografier. www.flickr.com

Kenneth Frampton: *"Le Corbusier: Architect of the Twentieth Century"*. Harry N. Abrams, Publishers, New York 2002

Reidar Fønnebø: *"Oldtidsveger, slep og kongeveger i Oslo og på Østlandet"*. Orion Forlag, Oslo 2004

Audun Hoem Hagen: *"Sender pilegrimsstav med bil"*. Adresseavisen 25.02.2010

Roald Hansen: *"Sjømerkene ved Arendal, Samarbeidsprosjekt mellom Riksantikvaren, Kystverket og Aust-Agder fylkeskommune"*. www.agderkultur.no

Ørnulf Hodne: *"Mystiske steder i Norge"*. J.W. Capelens Forlag, Oslo 2000

Jahn Børe Jahnsen: *"St. Thomaskirken på Filefjell"*. www.pilegrim.info

Jørgen H. Jensenius: *"Viking, vol. LXI, 1998, Røldal, stavkirke eller...?"*. www.stavkirke.org 1998/2004

Christian Keller: *"Pilegrimens landskap i middelalderen og i dag/ Natur, kultur og tro i middelalderen, en artikkelsamling"*. Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning 1996

Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo: *"Pilegrimsspor, hellige reiser i fortid og nåtid"*. www.khm.uio.no

Olaus Magnus, oversatt til engelsk v/ Peter Fisher og Humphrey Higgens: *"Historia de Gentibus Septentrionalibus, Romæ 1555/ Description of the Northern Peoples, Rome 1555"*. The Hakluyt Society, London 1998

Introduksjonen til Olaus Magnus' *"Historia de Gentibus Septentrionalibus"* ved Peter Foote (?). The Hakluyt Society, London 1998

Eivind Luthen: *"I pilegrimenes fotspor til Nidaros"*. Cappelen Fakta, Oslo 1992

Anne-Mette Nielsen: *"Kongeferder i Norge gjennom 300 år"*. Statens vegvesen/ Norsk vegmuseum 1999

Norsk Institutt for kulturminneforskning: *"Norges Kirker, St. Tomaskirken"*. <http://niku.pdc.no> 2006

Oldsaksamlingen - Arkeologisk tilvekstkatalog, Universitetet i Oslo. www.dokpro.uio.no/arkeologi/oslo/hovedkat.html

Oslo katolske bispedømme: *"Frå Valdres katolske forum - til St. Thomas kapelldistrikt"*. www.katolsk.no 2007

Turisme- og kulturdepartementet i Navarra: *"Pilgrim's Way to Santiago"*. www.turismo.navarra.es
Pilegrimsselskapet St. Jakob, Norge: diverse artikler. www.pilegrim.info

Pilegrimspresten/ medarbeidere: *"Pilegrimssommeren 2010"*. www.pilegrim.info 2010

Riksantikvaren: *"Håndbok for Pilegrimsleden"*. www.riksantikvaren.no

Sven Rosborn om det Rosenvingeska huset i Malmö: *"När skökan blev faraos dotter!"*. Fotevikens museum/ www.foteviken.se

Santiago de Compostelas arkiver: *"Peregrinos en los últimos años"*. www.archicompostela.org

Gerhard Schøning: *"Reise som giennem en deel av Norge, i de Aar 1773, 1774, 1775, paa Hans Majestets Kongens Bekostning, af Gerhard Schøning"*. Tapir Forlag, Trondheim 1980

Snorre Sturluson: *"Norges kongesagaer"*. LibriArte 1997

Frans-Arne Stylegar: *"Havnekapeller i middelalderen"*. Frans Arne Stylegar sider om nordisk arkeologi: Arkeologi i nord/ <http://arkeologi.blogspot.com> 2005

Frans-Arne Stylegar: *"Om prestegårdenes alder"*.
Frans Arne Stylegar sider om nordisk arkeologi: Arkeologi i nord/ <http://arkeologi.blogspot.com> 2004
Agneta Taube: *"Olaus Magnus"*. Store Norske Leksikon/ www.snl.no 2009

Stein Thue: *"Pilegrimssommeren 2010, Europeisk pilegrimsstafett til Santiago de Compostela 2010"*.
www.pilegrim.info

UNESCO: *"Way of St. James"*. www.spiritual-pilgrimages.net 2009

Tor Ragnar Weidling: *"Christian 2"*. Store Norske Leksikon/ www.snl.no 2009

Wikimedia Commons for enkelte illustrasjoner.
<http://commons.wikimedia.org>

Henrich Willemsen: *"Norske Reise anno 1733. Beskrivelse af Kong Christian 6. og Dronning Sophie Magdalenes rejse til Norge 12. maj - 23. september"*.
Faksimileutgave av håndskrift, Herning 1992